

Sobczyński M., Barwiński M. - *Geografia polityczna Tajlandii*, „Azja, Afryka, Ameryka Łacińska. Studia i materiały”, t. 80, 2003, Instytut Krajów Rozwijających Się, Warszawa, s. 7-49.

Marek SOBCZYŃSKI, Marek BARWIŃSKI

Zakład Geografii Politycznej,
Katedra Geografii Politycznej
i Studiów Regionalnych UŁ

GEOGRAFIA POLITYCZNA TAJLANDII

Położenie geograficzne państwa

Tajlandia jest państwem Azji Południowo-Wschodniej, zajmującym centralną część Półwyspu Indochińskiego oraz północny kraniec Półwyspu Malajskiego. Od południowego-zachodu oblewa ją Morze Andamańskie, a od południowego-wschodu Morze Południowochińskie. Kraj zajmuje powierzchnię 513,2 tys. km², czyli obszar porównywalny z Francją. Tajlandia jest w całości położona na południe od zwrotnika Raka.

Większość powierzchni stanowią niziny. Dwie największe, to położona w centralnej części Nizina Menamu (Chao Phraya) oraz równina Korat we wschodniej. Niezwykle żyzna i bardzo gęsto zaludniona Nizina Menamu z położoną w jej południowej części aglomeracją Bangkoku jest gospodarczym i społecznym „sercem” Tajlandii. Na północy i północnym-wschodzie ciągną się gęsto zalesione, biegnące południkowo, niezbyt wysokie pasma górskie, przedzielone szerokimi, gęsto zaludnionymi dolinami. Najwyższym szczytem, sięgającym 2595 m.n.p.m., jest Doi Inthanon, leżący na wschód od miasta Chiang Mai. Pomimo znacznej wysokości na szczyt wiedzie droga kołowa. Południowa Tajlandia, położona na Półwyspie Malajskim, jest przeważnie nizinna, urozmaicona licznymi wzgórzami krasowymi. Wybrzeża morskie są silnie rozczłonkowane, z licznymi zatokami i wyspami, z których największe to Phuket na Morzu Andamańskim oraz Samui i Phangan w Zatoce Syjamskiej (Tajlandzkiej). Region ten ma bardzo duże znaczenie dla gospodarki kraju, głównie z powodu atrakcyjności turystycznej, uprawy palm kokosowych i kauczukowca oraz bogatych złóż cyny i wolframu.

Tajlandia jest położona w strefie klimatu monsunowego zwrotnikowego, z wyraźnymi trzema porami roku: chłodną, od listopada do lutego, gorącą, od marca do maja oraz deszczową, trwającą od czerwca do października.

Położenie geopolityczne

Tajlandia należy do największych po względem terytorialnym i ludnościowym państw Azji Południowo-Wschodniej. Obszarowo ustępuje w regionie tylko Indonezji i Mianmie¹, a ludnościowo

¹ Zastosowanie dla kraju dawniej zwanego Birmą nazwy Mianma wynika z wymogów standaryzacji nazw geograficznych i jest zgodne z *Polskimi nazwami nazwami geograficznymi świata* (1996, s. 14).

(62 354 tys. mieszkańców, szacunek na 07.2002), również Indonezji oraz Filipinom i Wietnamowi (*The World Factbook* 2002). Pod względem wielkości terytorium Tajlandia plasuje się na 50 miejscu w świecie, a pod względem populacji na miejscu 19.

Od zachodu i północnego-zachodu Tajlandia sąsiaduje ze Związkiem Mianmar², od wschodu i północnego-wschodu z Laotańską Republiką Ludowo-Demokratyczną, od południowego wschodu z Królestwem Kambodży, a od południa na przesmyku Kra z Federacją Malezji. Poprzez akwen Morza Andamańskiego sąsiadami Tajlandii są Republika Indii (archipelag Nikobary) oraz Republika Indonezji (Sumatra), natomiast przez wody Zatoki Tajlandzkiej Morza Południowochińskiego graniczy, poza wodami terytorialnymi jej sąsiadów lądowych, także z Socjalistyczną Republiką Wietnamu.

Przyjmując do analizy wyłącznie sąsiadów lądowych, terytorialny współczynnik naporu politycznego³ wynosi w przypadku Tajlandii 2,723, lecz demograficzny współczynnik naporu jest znacznie korzystniejszy gdyż wynosi 1,333.

Analizując położenie geopolityczne Tajlandii nie można zauważyć jej dalszych sąsiadów, z którymi wprawdzie nie graniczy bezpośrednio na lądzie, ale których wielkość nie pozwala ich bagatelizować, Nieodległym, bo oddalonym od północnych granic Tajlandii o ok. 170 km (w linii prostej) sąsiadem jest Chińska Republika Ludowa. Chiny przez tysiące lat były w całym regionie traktowane jak suzeren, w tym przez kilka wieków były również rzeczywistym suwerenem. Tylko 450 km od zachodniego wybrzeża Tajlandii znajduje się terytorium drugiego mocarstwa azjatyckiego, Indii, a jeszcze bliżej, bo 300 km jest do Indonezji, trzeciego pod względem liczby ludności i terytorium państwa. Można zatem powiedzieć, że Tajlandia leży w trójkącie pomiędzy największymi potęgami Azji, ale pomimo to przez długie wieki sama pełniła tu rolę lokalnego „mocarstwa”.

Sąsiadami Tajlandii są dwa państwa federacyjne (Mianma i Malezja), a idea federalizmu szerzy się w regionie i zdaje się zwyciężać również w Indonezji. Dwóch sąsiadów to monarchie konstytucyjne (Kambodża i Malezja) podobnie jak sama Tajlandia. Nie bez znaczenia jest także fakt, iż w dwóch państwach sąsiadujących nadal utrzymuje się ustrój komunistyczny, w Laosie w czystej postaci, w Kambodży zaprawiony ideą narodową. Osobliwa socjalistyczna dyktatura panuje też w Mianmie. Jedynie Malezja jest bliższym demokracji sąsiadem, niepozbawionym wszakże elementów władzy autorytarnej. Jednak cała Azja Południowo-Wschodnia za sprawą sąsiedztwa ChRL, oraz trzech państw regionu: Wietnamu, Laosu i Kambodży uchodzi za największy na świecie bastion komunizmu. W dużym stopniu rzutuje to również na położenie geopolityczne Tajlandii.

² Tak według Komisji Standaryzacji powinna brzmieć oficjalna nazwa polska dawnej Unii Birmańskiej (*Polskie nazwy geograficzne świata* 1996, s. 14).

³ Terytorialny współczynnik naporu politycznego to stosunek sumy powierzchni państw sąsiadujących do powierzchni danego państwa, a demograficzny współczynnik naporu politycznego to stosunek populacji państw sąsiadujących do populacji danego państwa (Loth 1925, s. 127-129)

Współczesne terytorium państwa

Terytorium Tajlandii obejmuje ogółem 513 251 km², obszar lądowy stanowi 511 770 km² a resztę, czyli 1 481 km², zajmują wody.

Pod względem obszaru Tajlandię należy zaliczyć do państw dużych (Otok 1996, s. 75; Glassner, de Blij 1989, s. 67) lub państw średnich typu „a” (których powierzchnia zawiera się pomiędzy 1 mln a 500 tys. km²) (Loth 1925 s. 52). Rozciągłość przestrzenna terytorium kraju jest zróżnicowana; równoleżnikowa (północ-południe) wynosi około 1600 km; a południkowa od 790 km w najszerszym miejscu do 12 km na przesmyku Kra. Pod względem kształtu terytorium J. Loth zaliczył Tajlandię (Syjam) do typu przejściowego pomiędzy państwami zwartymi, o kształtach nieregularnych, a państwami terytorialnie jednolitymi o kształtach wydłużonych (Loth 1925, s. 66). Tłumaczył to faktem, że główny korpus terytorium tego państwa bezwzględnie należy uznać za obszar jednolity, zwarty o kształtach nieregularnych, lecz wysunięty na południe ku granicy z Malezją wąski i długi pas terytorium tajlandzkiego powoduje *de facto* znaczne wydłużenie. Natomiast S. Otok klasyfikuje kształt Tajlandii w kategorii państw „prawie zwartych terytorialnie lecz z odnogami” (Otok 1996 s. 77). Podobnie M.I Glassner i H. de Blij uznają Tajlandię za państwo prawie zwarte (*nearly compact*) lecz posiadające odnogi terytorium w postaci „półwyspów” lub „korytarzy” (Glassner, de Blij 1989, s. 69). Obliczony dla Tajlandii wagnerowski współczynnik rozwoju granic wynosi 3,403 i jest dwukrotnie większy niż dla Polski. Wyrażony w ujęciu procentowym oznacza, iż całkowita długość granic tego państwa stanowi 340% granic idealnych, czyli długości obwodu koła o powierzchni równej terytorium Tajlandii. Na 1000 km² powierzchni Tajlandii przypada 18 km długości granic (w Polsce 10,8).

Ze względu na położenie Tajlandię można uznać nie tylko za państwo litoralne (z dostępem do morza) a nawet w pewnym stopniu penkontynentalne (położone częściowo na Półwyspie Malajskim), a także pomostowe i to w sensie oceanicznym, gdyż posiada dostęp zarówno do Oceanu Indyjskiego (Morze Andamańskie) jak i do Pacyfiku (Zatoka Tajlandzka). Stopień morskości⁴ Tajlandii jest dość wysoki, gdyż wynosi 0,66, podczas gdy w Polsce zaledwie 0,18.

Ponieważ niziny zajmują ponad połowę terytorium kraju (*Sjam*, 1957, s. 236), można uznać Tajlandię za kraj o mieszanym charakterze - nizinno-wyżynnym. Strukturę fizjograficzną Tajlandii należy uznać za terasową (Loth 1925, s. 133), stopniowo wznoszącą się od południowych nizin nadmorskich, poprzez pas wyżyn w centrum kraju, aż do średnio-wysokich gór na północnym-zachodzie. Szczególne znaczenie ma szeroka nizina towarzysząca dolnemu i środkowemu biegowi centralnej rzeki Tajlandii – Menamowi, będąca naturalnym ciągiem komunikacyjnym na północ. Nieco peryferyczne położenie największej rzeki regionu, Mekongu, stanowiącej wschodnią granicę Tajlandii, powoduje, iż nadrzeczna nizina i równina Korat mają strategicznie znacznie mniejsze znaczenie.

Jakkolwiek jest Tajlandia państwem zasadniczo kontynentalnym, posiada jednak niewielką część swego terytorium zdeintegrowaną poprzez położenie na wyspach. Da się wyróżnić dwie grupy

⁴ Stopień morskości to stosunek odsetka granic morskich do odsetka granic lądowych (Loth 1925, s. 123).

tajlandzkich wysp położone na Oceanie Indyjskim oraz na Pacyfiku. Na Morzu Andamańskim przy brzegach Mianmy znajduje się archipelag Mergui, którego południowy fragment zwany także archipelagiem Mjeik obejmuje kilka wysepek przynależnych już Tajlandii. Naturalnym przedłużeniem leżącego na przesmyku Kra górskiego grzbietu Phuket jest archipelag o tej samej nazwie. Na południu przy granicy z Malezją leżą na tym samym akwenie dwie kolejne grupy wysp Butang i Tarutau. Ponadto całe tajlandzkie wybrzeże O. Indyjskiego usiane jest bagnistymi wysepkami. Na Pacyfiku Tajlandia posiada tylko dwie większe grupy wysp. Przy przesmyku Kra położone są Phangan, Samui i Tau wraz z wieloma mniejszymi, natomiast w pobliżu pasa wybrzeża przyległego do granicy kambodżańskiej leżą kolejne trzy wysepki Chang, Kut i Mak z wieloma drobniejszymi. Mała grupka wysepek znajduje się też w pobliżu portu Sattahip w centrum północnego wybrzeża Zat. Tajlandzkiej.

Współczesny ustrój państwa

Dawną nazwę państwa Syjam (Siam) tłumaczono jako „kraj białego słonia”, współczesną nazwę Tajlandia (Muang Thai) tłumaczy się jako „kraj wolnych” (*Nations on line* 2002).

Oficjalna nazwa państwa brzmi Królestwo Tajlandii (Ratha Anak Tai, której formą skróconą jest Prathet [Prades] Tai). Ciągłość państwowa datuje się tradycyjnie od 1238 r. Jako monarchia absolutna, pod nazwą Królestwo Syjamu, państwo funkcjonowało aż do 1932 r., gdy na drodze rewolucyjnej (24 czerwca) wprowadzono pierwszą konstytucję (przyjętą 10 grudnia) i utworzono jednoizbowy parlament (Kočetkov 1973, s. 25). Panująca obecnie dynastia Czakri, której król Rama IX Bhumibol Adulyadej [inna forma transkrypcji Phumiphon Adunyadet] jest 10. monarchą⁵, przejęła władzę 6.04.1782 r.

Od 23.06.1939 Królestwo Syjamu nosi nazwę Tajlandii, jednak po drugiej wojnie światowej, w której kraj uczestniczył po stronie państw osi, od 8.09.1945 r. państwo w relacjach międzynarodowych powróciło do terminu Syjam, bez oficjalnej zmiany nazwy. Zmiana nastąpiła nieco później, bo 11.05.1949, gdy dokonano oficjalnego przywrócenia dawnej nazwy Królestwo Syjamu. Owo zamieszanie kończy ostatecznie decyzja z 20.07.1949 ponownie ustanawiająca nazwę Królestwo Tajlandii.

Ostatnia konstytucja, kształtująca współczesny ustrój jako monarchii ograniczonej, została uchwalona 11.10.1997 r. Dziedziczny monarcha jest głową państwa posiadającym władzę nominalną. Wraz z rządem, na czele którego stoi premier, stanowią władzę wykonawczą. Premier jest mianowany przez króla, po każdorazowych wyborach, spośród członków Izby Reprezentantów, zwyczajowo jest to lider partii tworzącej większośćową koalicję.

Chociaż konstytucyjnie pozycja króla nie odbiega od rozwiązań w monarchiach europejskich, *de facto* jest znacznie wyższa, z uwagi na powszechny szacunek a nawet respekt, którym władca cieszy się pośród wszystkich grup społecznych, religijnych i etnicznych Tajlandii. Daje się wręcz zaobserwować swoisty „kult monarchy” w pozytywnym jego znaczeniu, nie wymuszony lecz autentycznie istniejący w społeczeństwie.

⁵ Nie licząc trzech okresów regencji

Władzą ustawodawczą jest dwuizbowy parlament (Zgromadzenie Narodowe – Rathasapha). Składa się z 200-miejscowego Senatu (Wuthisapha) oraz 500-miejscowej Izby Reprezentantów (Sapha Phuthaen Ratsadon), wybieranych w wyborach powszechnych na kadencję czteroletnią.

Sądownictwo pod zwierzchnictwem Sądu Najwyższego (Sandika), sędziów mianuje król, jest formalnie niezależne, ale silnie związane z układami politycznymi. System prawny oparty jest na skodyfikowanym prawie cywilnym, dają się jednak zauważyć wpływy prawa zwyczajowego. Tajlandia nie akceptuje przymusowego zwierzchnictwa Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości.

Według raportu organizacji Freedom House za rok 2002, Tajlandia jest sklasyfikowana jako państwo zasadniczo wolne (w tej samej kategorii co Polska). Wolność polityczna⁶ (*political rights*) jest oceniona wysoko na 2, a wolność osobista (*civil liberties*) nieco gorzej, bo na 3 (Freedom House 2002).

Obecny demokratyczny system polityczny Tajlandii jest zjawiskiem równie młodym jak w Polsce. Jeszcze przed dekadą kraj, zachowując zewnętrzne pozory demokracji, *de facto* rządzony był przez wojsko, a rządy zmieniały się na drodze puczów. Parlament był wybieralny tylko częściowo, a część posłów mianował monarcha. Przez kraj przetaczały się fale niepokoju, których przyczyną był brak wolności i zła kondycja ekonomiczna. Opozycja bazowała głównie na młodzieży studenckiej. Dwubiegunowy system polityczny świata oddziaływał również na Tajlandię, której elity rządzące sympatyzowały ze Stanami Zjednoczonymi i Tajwanem, a opozycja korzystała z wsparcia bloku komunistycznego, przede wszystkim proradzieckiego Hanoi oraz Pekinu. Skutecznie działały w wiejskich środowiskach Tajlandii zbrojne prochińskie formacje komunistyczne oraz związane z fundamentalizmem muzułmańskim w sąsiedniej Malezji.

Rozwój terytorialny w toku dziejów i przemiany ustrojowe

Ziemie współczesnej Tajlandii są obszarem, jednego z pierwszych udokumentowanych ognisk pojawiania się człowieka współczesnego (ok. 75 tys. lat temu). Tutaj też znajdowały się wczesne ośrodki obróbki miedzi i brązu, tu znajdowano najstarsze okazy ceramiki (sprzed 9 tys. lat) (Haywood i in. 1998). Obszar zamieszkiwała społeczność określana jako austrazjatyccy rolnicy uprawiający ryż. Był to lud negrycki, niskiego wzrostu, silnie owłosiony o ciemnej skórze (odkrycia archeologiczne w Non Nok Tha i Ban Chiang).

Okolo 1000 r. p.n.e. ludy negryckie uległy wyparciu przez napływającą z północy falę ludów malajsko-polinezyjskich (kultura ceramiki Dongson). W ślad za tą falą migracji szła następna złożona z ludów mon-khmerskich, wietnamskich, tybetańsko-birmańskich i tajskich. Ok. 300 r. p.n.e. ludy mon-khmerskie podzieliły się na dwa odłamy. Kherowie przodkowie obecnych mieszkańców Kambodży powędrowali w dół Mekongu, a Monowie osiedli na ziemiach Tajlandii, południowej Birmy i Malajów (Kimball 2000).

⁶ System Freedom House ocenia odrębnie swobody polityczne i wolność osobistą stosując skalę ocen od 1 do 7, w której najwyższa wartość oznacza najgorszą ocenę (absolutny brak swobód).

Pierwszy organizm polityczny na ziemiach Tajlandii nie był związany z ludem Tajów, a pierwsze państwo tajskie nie powstało na obszarze współczesnej Tajlandii. W 200 r. p.n.e. Monowie stworzyli w centralnej Tajlandii państwo Dvaravati, związane politycznie z Indiami (stolica Thaton, dziś w Mianmie). Wówczas obszar ten uległ kulturowym wpływom indyjskim (buddyzm). Państwo to w XI w. zostało przyłączone do birmańskiego Paganu.

Inne państwo Monów powstało bardziej na północ, wokół Haripunjaya (lub Hariphunchai koło współczesnego Lamphun) i dopiero w XIII w. zostało wchłonięte przez sąsiednie tajskie królestwo Lanna ze stolicą w Chiang Mai. Państwa Monów przetrwały okres dominacji khmerskiej i zostały włączone dopiero do tajskich organizmów politycznych, swą etniczną odrębność utrzymując do współczesności.

Na przesmyku Kra, przez który wiodły szlaki handlowe z Chin na Malaje, w pierwszych wiekach naszej ery powstało kilka malajskich królestw, z których najznaczniesze było Takkola (ok. 550 r.).

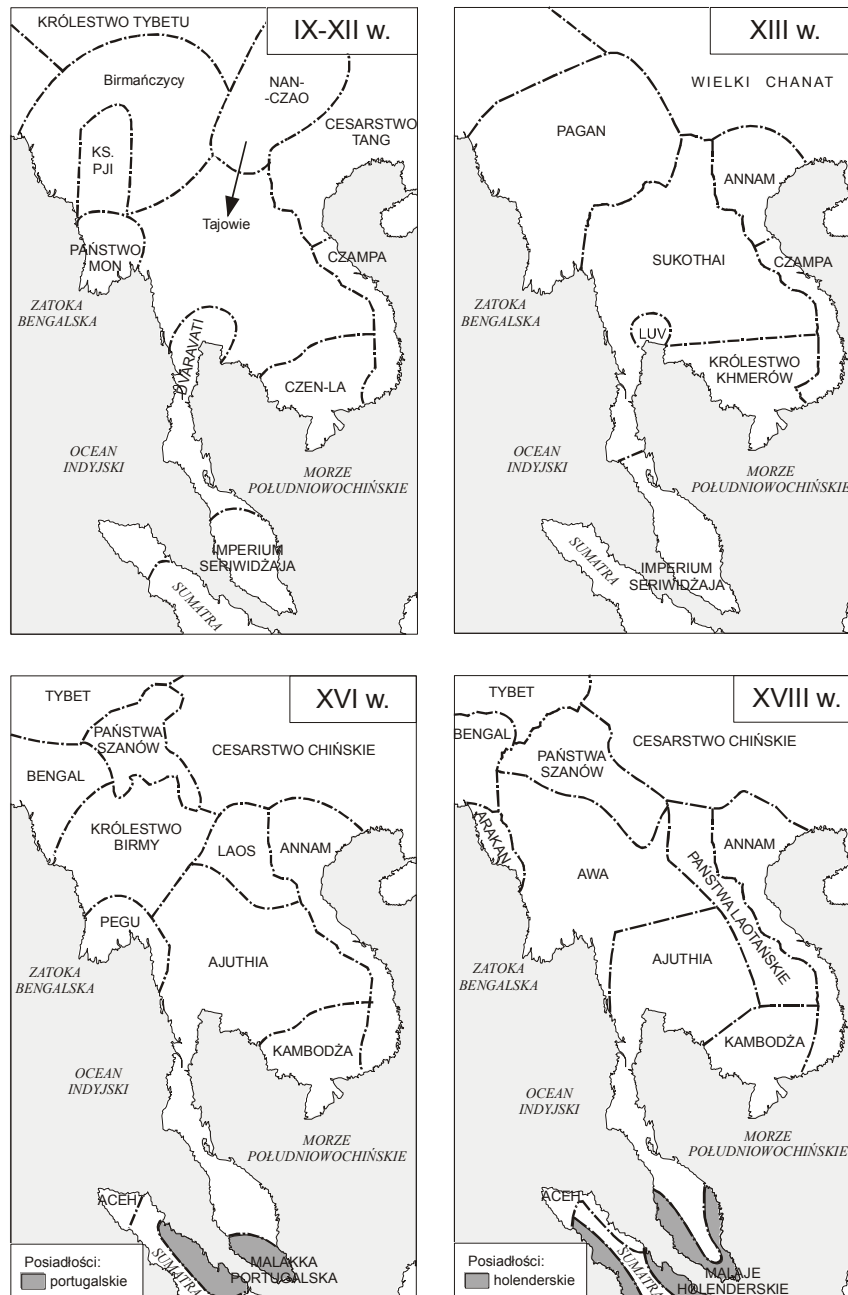
Dawni Khmerowie stworzyli w I w. p.n.e. pierwsze państwo obejmujące środkową część ziem dzisiejszej Tajlandii, którego stolicą był Bnam (lub Phnom czyli górski), położony w delcie Mekongu. Do historii przeszedł on pod chińską nazwą Funan. Państwo to osiągnęło apogeum rozwoju na przełomie V/VI w., ale od 539 r. było zwasalizowane przez młodsze państwo Khmerów Czen La (uformowane na obszarze Kambodży i Wietnamu), a w 627 całkowicie przez nich wchłonięte (Kimball 2000). Od 900 r. stolicą Czen La (zwanego też Cesarstwem Khmerskim) był słynny Angkor.

Ludność tajska (pierwotna nazwa własna - Ajpao) wywodziła się z obszaru północno-zachodnich Chin (prow. Sichuan). Pojawili się tam ok. 4,5 tys. lat temu, a Chińczycy nazywali ich Muang, Lung lub Pa. Pod naporem ludności chińskiej, lud ten przemieszczał się na południe. Źródła chińskie odnotowują ok. 650 r. istnienie w prow. Yunnan tajskich królestw Nanczao (Południowi Tajowie) ze stolicą w Dali-fu (Kočetkov 1973 s. 13). Południowe granice tego królestwa sięgały już na północne skrawki współczesnej Tajlandii.

Dopiero w XIII w. ludy tajskie przechodzą z południowych Chin na Nizinę Menamu, skąd po ciężkich walkach wypierają Monów i Khmerów. Te ludy tajskie, które nie opuściły wówczas Chin stanowią dziś w ChRL 12-milionową mniejszość etniczną Czuang. Jeden z ludów tajskich, Szanowie osiedla się na obszarze współczesnej północnej Mianmy. Inny lud, Lao na Płaskowyżu Korat i nad górnym Mekongiem, natomiast lud Ahom zasiedla współczesny Assam w Indiach. Największa zaś grupa ludów zwanych Tajami, dzieląca się na podgrupy określane od barw strojów jako Biali, Czerwoni i Czarni Tajowie, jak również Mali Tajowie, zasiedliła wówczas środkową Tajlandię i Nizinę Menamu organizując się w miasta-państwa (*muang*) (Kimball 2000).

W 1238 r. założyli tu suwerenne feudalne królestwo ze stolicą w Sukothai, dawnej siedzibie władz północnej prowincji państwa khmerskiego (ryc. 1). Migracja Tajów do Sukothai nasiliła się po inwazji mongolskiej na ich stare państwo Nanczao w 1253 r. Sukothai osiągnęło apogeum rozwoju na przełomie XIII/XIV w. opanowując terytorium rozciągające się od Lannataj na północy i Wientian na wschodzie po Półwysep Malajski na południu obejmując też na zachodzie birmańskie prowincje Tenasserim (z miastami Tawoj, Martaban) i Pegu. Królestwo to było uznawane przez Chiny (Kočetkov 1973 s. 14).

Nieco bardziej na północ nad górnym Menamem (zawnym Ping) utworzono inne tajskie królestwo Lanna („milion pól ryżowych”). Jego władca Mangrai zdołał zjednoczyć liczne *muang* i obronić swoje królestwo przed najazdem Mongołów w 1295 i 1301 r. Sam również dokonał kilku udanych wypadów zbrojnych do Chin, ostatecznie jednak, dzięki podarowanym wielkiemu chanowi słoniom, zyskał przychylność sąsiedniego imperium. W 1296 r. założył nową stolicę królestwa w Chiang Mai i pod tą nazwą przeszło ono do historii. Kolejni władcy Lanny po zaledwie 11 latach podporządkowali się Sukothai.

Ryc. 1. Zmiany terytorialne na obszarze Tajlandii w okresie IX-XVIII w.

Fig. 1. Territorial changes on territory of Thailand in 11th-18th c.

Po upadku królestwa Sukothai, na skutek wewnętrznego rozkładu i secesji kolejnych *muang*, znaczące państwo Tajów pojawiło się w 1350 r. u nasady delty Chao Phraya (Menamu). Stolicą królestwa założonego przez króla Ramę Thibodi było peryferyjne, w ramach Sukothai, miasto Ajuthia. Panowanie tego władcy miało odcisnąć silne piętno na losach Tajlandii. Był on promotorem wprowadzenia odmiany buddyzmu therawady jako religii państwowej, co odróżniało ten kraj od hinduistycznego królestwa Angkoru, oraz twórcą dharmashastry – systemu prawnego opartego na wzorcach hinduskich, lecz respektującego tradycje tajskie. System ten przetrwał w Syjamie aż do początku XIX w. Królestwo Ajuthia zdobyło prowincję Tenasserim od Pegu, opanowało większą część Półwyspu Malajskiego i przystąpiło do uszczuplania włości Cesarstwa Khmerów.

Liczącym się rywalem w subregionie nadal pozostawały jednak współpracujące królestwa Sukothai i Chiang Mai. Wielkim sukcesem Ajuthii było zdobycie w 1431 r. Angkoru, stolicy Khmerów, co zmusiło do jej porzucenia i przeniesienia siedziby do Phnom Penh. Kambodża przez kolejne cztery wieki musiała płacić trybut Syjamowi i nigdy już nie odzyskała dawnej świetności (Kimball 2000).

Kolejnym celem podboju Ajuthii był północny sąsiad - Sukothai, na którego tronie osadzono królewskiego syna, późniejszego króla Syjamu Trailoka (faktycznie nazywał się Borommatrailokanat). Jednak wówczas inne królestwo tajskie Changmai weszło w konflikt z Ajuthią regularnie atakując Sukothai przez dwa wieki (XV i XVI). Od 1558 r. Chiang Mai dostało się pod wpływy Birmy i laotańskiego królestwa Lan Chang (Luang Prabang).

W okresie XVI wiecznych podróży Portugalczyków, Ajuthia nawiązała kontakty z państwami europejskimi, lecz zerwała je po 1800 r., kiedy relacje z bliższymi sąsiadami Indiami i Chinami przybrały na znaczeniu. Portugalczycy, zgodnie z układem z 1516 r. mogli się tu osiedlać, prowadzić handel i uzupełniać zapasy swoich statków. Ajuthia stała się centrum europejskiego handlu w regionie i szybko się rozwijała.

Przez cały XVI w. Ajuthia musiała się bronić przed agresją terytorialną sąsiedniej Birmy. W latach 1536-1563 trzykrotnie skutecznie się obroniła, lecz w 1569 r. została podbita na 15 lat przez sąsiada z zachodu. Suwerenność odzyskała ponownie w 1584 r. i sama przystąpiła do podboju sąsiadów. Skutecznie najechała na Kambodżę, ale również zrewanżowała się Birmie za niedawne klęski, odbierając po raz kolejny Tenasserim, Tavoy i część Pegu. Podporządkowała też sobie Królestwo Chiang Mai na północy. W latach 1598 oraz 1604 Ajuthia zawarła kolejne równoprawne układy z Hiszpanią i Holandią, rozwój handlu ponownie wywołał szybki wzrost gospodarki państwa. Pojawili się pierwsi kupcy angielscy i spora kolonia japońska. Japończycy stali się bazą gwardii królewskiej, ale wykorzystali to do sterowania sprawami państwa, posuwając się nawet do organizowania puczów. W 1684 r. syjamskie poselstwa przybyły do Francji i Anglii. Zaowocowało to kolejną umową międzynarodową podpisaną w 1685 r. z Francją a nawet próbą chrystianizacji monarchii. Jednakże po śmierci króla Narai w 1688 r. Europejczyków wygnano z Ajuthii i przyjęto politykę autarkii, co doprowadziło do osłabienia państwa. Ludność opuszczała stolicę, rzemiosło upadało, słabły wewnętrzpaństwowe więzi ekonomiczne. Kraj stawał się bezbronny (Kočetkov 1973 s. 18). Warto zauważyć, iż w tym samym czasie analogiczne procesy zachodziły też w bardzo odległym od Ajuthii kraju – Rzeczypospolitej.

W 1767 r. po ponad 400 latach świetności Królestwo Ajuthia upadło najebrane przez Birnę, a stolicę doszczętnie spalono wraz z całym bogactwem dokumentów, zabytków i zbiorów sztuki. W tej samej kampanii Birmańczycy podbili Chiang Mai. Osłabienie Ajuthii wykorzystali też Laotańczycy, od 1707 r. posiadający już niezależne państwo, którzy poszerzyli swoje terytorium nad Mekongiem.

Po tej klęsce, w październiku tego samego roku, na południu kraju wybuchło powstanie antybirmańskie dowodzone przez jednego z dowódców wojsk Ajuthii – Taksina. Po wyparciu najeźdźców, centrum polityczne kraju przeniosło się, na okres panowania jednego władcy (Taksina) do miasta Thonburi w delcie Menamu. W skład Królestwa Thonburi wchodziły wówczas peryferyczne księstwa feudalne Pitasnulok, Korat i Ligor oraz teokratyczne państwo Fang, a także na wschodzie kambodżańska prowincja Czampassak. Wasalami Thonburi były laotańskie królestwa Luang Prabang i Wientian oraz od 1774 Księstwo Lanna.

Po śmierci Taksina w roku 1782 na przeciwległym brzegu rzeki założono nową stolicę Krung Thep (Bangkok). Jej założyciel, generał Phra Buddha Yodfa Chulakok koronując się jako Ramatibodi (Rama) I stał się twórcą nowej dynastii Czakri (Cahoon 2002), a jego państwo określano jako Królestwo Bangkoku.

Pierwsi dwaj władcy tej dynastii prowadzili wojny z Birną o poszerzenie terytorium państwa, podbili laotańskie królestwa położone w północnej Tajlandii. Podporządkowali politycznie w 1786 także Księstwo Patani, a później północne sułtanaty Malajów (Kedah, Kelantan, Perlis i Trengganu).

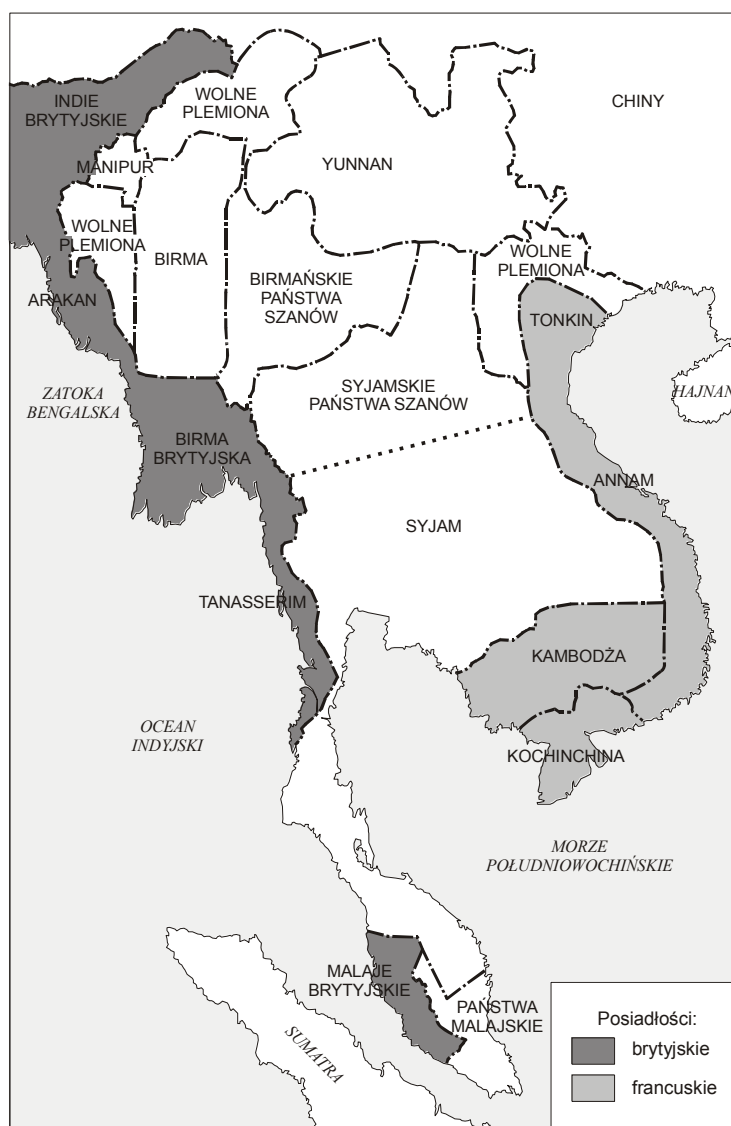
W epoce podbojów kolonialnych Bangkok odegrał rolę raczej mocarstwa kolonialnego niż ofiary podboju. Umiejętnie wykorzystywał wszelkie procesy dezintegracyjne u sąsiadów, w tym powodowane inwazją kolonistów europejskich. Tym sposobem Bangkok zawłaszczył w 1826 niemal cały Laos, wykorzystując rozpad tego królestwa na mniejsze i stopniowo opanowując najpierw królestwo na południu Czampassak a następnie samo Wientian. Królestwo Bangkoku ponownie nawiązywało stosunki z państwami europejskimi, np. w 1818 r. z Portugalią.

Trzeci władca dynastii, Rama II, zetknął się już z brytyjskim kolonializmem, po zdobyciu przez Anglików w 1826 sąsiedniej Birmy. Udało mu się jednak zapewnić swojemu królestwu równoprawną pozycję, czego skutkiem było podpisanie w tym samym roku układu o przyjaźni i handlu z Wielką Brytanią, a w 1833 r. nawiązanie stosunków dyplomatycznych ze Stanami Zjednoczonymi. Nazwa Królestwo Syjamu, w miejsce Bangkoku, zaczęła się pojawiać w oficjalnych dokumentach około roku 1856. W pierwszej połowie XIX w. państwo to dysponowało już regularną armią liczącą 10 tys. żołnierzy. W latach 1805-1808 opracowano 123 tomowy kodeks praw. Od 1815 zaczęto organizować nowoczesny system administracji terytorialnej oparty o 4 dzielnice podzielone na okręgi, a te z kolei na gminy.

Pojawienie się na wschodzie nowego silnego rywala w postaci Cesarstwa Wietnamu (Annamu) skłoniło Syjam do zawarcia z nim w 1846 r. układu o wspólnej wasalizacji Kambodży.

Tajowie wierzyli, że nawiązanie równoprawnych stosunków z mocarstwami kolonialnymi oraz europeizacja systemu politycznego kraju uchroni ich przed obcą kolonizacją. Sprawdziło się to jedynie częściowo. Już w 1855 r. pod silnym naciskiem militarnym Rama IV zawarł układ polityczno-handlowy z Wielką Brytanią dający jej prawo eksterytorialności, najwyższego uprzywilejowania, otwarcia konsulatu w

Bangkoku i stałych niskich cel. Gwarancją zachowania niezależności stało się przyznawanie takich samych uprawnień wszystkim liczącym się potęgom kolonialnym i zachowanie wobec nich równego dystansu. Francja, prowadząca wówczas akcje kolonizacyjną w Indochinach, militarnym szantażem wymusiła najpierw zrzeczenie się na jej korzyść zwierzchnictwa nad Kambodżą w 1863 r. (ryc. 2), a następnie oddanie dużego terytorium na lewym brzegu Mekongu (prowincje laotańskie Sip Song Chau Tai, Czampassak) w 1893 r. Opór Syjamu złamano wysyłając flotę francuską do blokady Bangkoku i okupując wysepkę Sichan do czasu wycofania wojsk syjamskich za Mekong (Olszewski 1988). Dalsze koncesje terytorialne w Laosie Syjam musiał poczynić w 1904 i 1907, natomiast nieznaczne powiększenie terytorium kraju nastąpiło w 1892 przez przyłączenie Księstwa Lanna (monarchia przetrwała tam do 1939 r.) oraz w 1902, kiedy oficjalnie przyłączono od dawna już okupowane ziemie byłego Księstwa Patani. W 1896 r. Francja i kontrolująca Birnę i Malaje Wielka Brytania zawarły układ o pozostawieniu Syjamu jako państwa buforowego, dzieląc się nim zarazem poprzez określenie stref wpływów: na zachodzie brytyjskiej, na wschodzie francuskiej, centrum pozostało terytorium wolnym od obcych roszczeń.

Ryc. 2. Syjam i kraje sąsiednie w 1886 r.
Fig. 2. Siam and neighbouring states in 1886

Brytyjczycy odebrali też Syjamowi w 1909 r. cztery sułtanaty malajskie w zamian za zniesienie szczególnych przywilejów uzyskanych w układzie z 1855 r. Tak okrojony terytorialnie Syjam i ubezwłasnowolniony ekonomicznie zdołał już zachować integralność terytorialną, pozostając jedynym w Azji Południowo-Wschodniej suwerennym państwem.

W I wojnie światowej Syjam uczestniczył po stronie alianckiej, za co uzyskał od mocarstw unieważnienie kilku narzuconych mu nierównoprawnych traktatów.

24 czerwca 1932 r., podczas urlopu monarchy, doszło do przewrotu kierowanego przez Komitet Partii Ludowej, powstałej zaledwie 4 lata wcześniej. Przy współudziale armii, zmuszono Ramę VI do likwidacji absolutyzmu i zaakceptowania monarchii konstytucyjnej. Już po trzech dniach 27 czerwca ogłoszono tymczasową konstytucję, a 10 grudnia nowopowołane Zgromadzenie Narodowe przyjęło pierwszą ustawę zasadniczą Syjamu. Próba powrotu do *ancien régime* podjęta przez rojalistów w roku następnym nie powiodła się, a monarcha udał się na emigrację do Wielkiej Brytanii. Główną postacią kraju, obok nowego monarchy, stał się minister obrony Luang Phibunsongkhram, który w 1938 r. przejął urząd premiera. Jako nacjonalista i militarysta był zwolennikiem współpracy z Japonią. Wkrótce skutkiem tego był ścisły sojusz militarny obu państw i wejście Tajlandii (tak w 1939 premier zmienił nazwę Syjamu) do II wojny światowej po stronie państw osi.

Tuż po wymuszeniu przez Japonię ustępstw politycznych w Indochinach Francuskich (rząd Vichy), premier Phibunsongkhram przybył do Tokio 28 września 1940 r. i zaoferował Japonii pełną współpracę. 9 maja 1941 r. wojska Tajlandii wkraczają do Indochin Francuskich okupując zachodnie prowincje Kambodży i Laosu, łącznie 54 tys. km². W dniu 8 grudnia 1941 r. do Tajlandii wkroczyły formalnie jako sojusznicze wojska japońskie (desant z morza oraz lądem z Indochin Francuskich łącznie 150 tys. żołnierzy), co w praktyce oznaczało okupację kraju. Próbę jednoczesnego wkroczenia wojsk brytyjskich z Birmy wojska tajskie szybko udaremniły (Bartnicki 1996, s.220-221). Z Tajlandii Japończycy atakują brytyjskie Malaje i Birmę. Korzysta z tego również Tajlandia, która 25 stycznia 1942 r. wypowiada wojnę Stanom Zjednoczonymi (ambasador nie dostarczył jednak noty rządowi amerykańskiemu) i Wielkiej Brytanii a 5 lipca 1943 anektuje birmańską prowincję Szan i malajskie sułtanaty Trengganu, Perlis, Kedah i Kelantan. Polityka premiera Phibunsongkhrama została skompromitowana i w lipcu 1944 zmuszono go do rezygnacji, co nie poprawiło jednak w niczym złej sytuacji Tajlandii, która popadła w okres ogromnej niestabilności politycznej. Phibunsongkhram powrócił raz jeszcze do władzy na drodze puczu w 1947 r., co umożliwiło przejście kraju do okresu powojennego bez rozliczenia zbrodni wojennych.

Wojska japońskie opuściły Syjam (tak znów się nazywało to państwo) 15 sierpnia 1945 r. Ale jeszcze przez kilka miesięcy, aż do czasu powrotu francuskiej i brytyjskiej administracji kolonialnej, Syjam nadal administrował zagrabionymi terytoriami sąsiadów. Prowincję Szan i malajskie sułtanaty zwrócił Brytyjczykom we wrześniu 1945 r. a obszary Indochin Francuskich dopiero 17 listopada 1946 r. Tym sposobem Syjam (od 1949 ponownie Tajlandia) powrócił do granic przedwojennych i pozostaje w tym kształcie do chwili obecnej.

Współczesne centra polityczne i ekonomiczne państwa oraz historyczne stolice

Największą metropolią Tajlandii, i jej stolicą od 221 lat jest Bangkok. Miasto znane jest także pod tajską nazwą Krung-thep-maha-nakorn-boworn-ratana-kosin mahintar-ayudhya-amaha-dilok-pop-nopa-ratana-rajthani-burirom-udom-rajniwes-mahasatarn-amorn-pimarn-avatar-satit-sakattiya-visanukam (w skrócie Krung Thep). Na obszarze strefy metropolitalnej o powierzchni 1537 km², położonej na obu brzegach Menamu, żyje wg szacunku ok. 10 mln mieszkańców (w samym mieście ok. 6,3 mln).

W Tajlandii nie obserwuje się częstego w krajach rozwiniętych zjawiska odmienności centrum politycznego i ekonomicznego państwa. Stolica Tajlandii kumuluje obie te funkcje, a także funkcję centrum nauki, komunikacji morskiej, lądowej i powietrznej oraz turystyki.

Druga pod względem populacji aglomeracja jest aż czterokrotnie mniejsza od stolicy. Położony w centrum kraju, na północny-wschód od Bangkoku nad rzeką Mun ośrodek Nakhon Ratchasima liczy 2,5 mln mieszkańców. Założony w XVII w. jako Korat, rozwinął się wraz z budową w 1900 r. linii kolejowej, stanowi duży ośrodek przemysłowy (warsztaty kolejowe, przemysł tekstylny, spożywczy).

Tylko nieco mniejsza jest aglomeracja dawnej stolicy północy kraju Chiang Mai (1,6 mln), a kolejny zespół miejski Songkla, „stolica” południa, liczy 1,2 mln mieszkańców. Chiang Mai, choć jest trzecim miastem, w praktyce pełni rolę drugiego ośrodka kraju, z racji rozwiniętej funkcji naukowej, centrum sztuki, kultury, turystyki oraz dawnej roli ośrodka administracyjnego (stolica księstwa).

Rozpatrując populację miast jedynie w ich granicach administracyjnych, kolejność ta wygląda inaczej na skutek uwzględnienia miast zaliczanych do zespołów głównych aglomeracji. W takim ujęciu znajduje się w Tajlandii 20 miast liczących ponad 100 tys. mieszkańców (tab. 1). Tajlandia nie jest jednak państwem silnie zurbanizowanym, gdyż 82% ludności żyje na wsi.

Tab. 1. Duże miasta Tajlandii według liczny ludności (1.04.2002)
Thailand's big cities according to the number of population (as April 1, 2002)

Miasto	Liczba mieszk.
Krung Thep	6320174
Samut Prakan	378694
Nonthanburi	291307
Udon Thani	220493
Nakhon Ratchasima	204391
Hat Yai	185557
Chon Buri	182641
Chiang Mai	167776
Phra Pradaeng	166828
Lampang	147812
Pak Kret	141788
Si Racha	141334
Khon Kaen	141034
Nakhon Pathom	120657
Nakhon Si Thammarat	118764
Thanya Buri	113818
Surat Thani	111276
Rayong	106585
Ubon Ratchathani	106552
Khlong Luang	103282

Źródło: Binkhoff (2003)

Tajlandia nie posiada jedyne wyrażnie wyróżniającego się obszaru rdzeniowego (*core area*). Wraz z rozwojem na jej obszarze różnych państw funkcje takie pełniło kolejno kilka obszarów położonych wokół danych stolic. Dla pewnych fragmentów obecnego terytorium Tajlandii rolę obszarów rdzeniowych pełniły ośrodki położone poza jej granicami takie jak Angkor w Kambodży, Luang Prabang w Laosie oraz Pagan i Thaton w Mianmie.

Granice państwa, konflikty graniczne, spory terytorialne

Ogólna długość granic Tajlandii wynosi 8082 km, z czego na granice lądowe przypada 4863 km (60,17%) a na linię brzegową 3219 km (39,83%). Odcinki granicy przypadające na poszczególnych sąsiadów Tajlandii kształtują się następująco: z Mianmą 1800 km, Kambodżą 803 km, Laosem 1754 km, Malezją 506 km.

Interesująca może być analiza przebiegu granic lądowych w stosunku do obiektów fizjograficznych (rzek, gór itp.) często stosowana do klasyfikacji granic na konwencjonalne (ustalone na mocy umowy międzynarodowej w sposób arbitralny) oraz tzw. 'naturalne' (zaczepnięte z przyrody, wykorzystujące naturalne formy orograficzne lub hydrograficzne).

Granica Tajlandii z Mianmą w 49,2% przebiega wzdłuż nizinnych działów wodnych, w 28,6% wzdłuż rzek, w 16,7% wzdłuż górskich grzbietów lub działów wodnych, w 3,6% stanowi nizinną granicę konwencjonalną a w 1,9% górską granicę konwencjonalną.

Granica tajlandzko-laotańska w 63,5% opiera się na rzekach (głównie Mekongu), w 26,3% na nizinnych działach wodnych, a w 10,2% jest to granica górska konwencjonalna.

Granica z Kambodżą w 65,2% przebiega zgodnie z nizinnymi działami wodnymi, w 18,1% jest nizinną granicą konwencjonalną a w 16,7% nizinną granicą rzeczną.

Granica tajlandzko-malezyjska, w 60,4% długości przebiega po nizinnych działach wodnych, w 22,8% stanowi granicę na grzbietach i górskich działach wodnych, a w 16,8% przebiega po rzekach nizinnych (Kunka 1986).

Ogółem granice lądowe Tajlandii w 44,8% opierają się o nizinne działy wodne, w 37,6% o rzeki, w 12,7% są góorskimi granicami naturalnymi (grzbiety, działy wodne) oraz w 4,1% stanowią nizinne, a w 0,8% górskie granice konwencjonalne. Cechują się zatem dość znaczną 'naturalnością'.

Szczególnie interesujące są niektóre fragmenty granic Tajlandii. Najbardziej znanym punktem jest niewątpliwie „złoty trójkąt”, czyli położony na północy zbieg granic Tajlandii, Mianmy i Laosu, który tworzy połączenie nurtów rzek Ruak i Mekongu (ryc. 3).

Intrygujący przebieg ma granica tajlandzko-kambodżańska nad Zat. Tajlandzką, biegnąca na odcinku ostatnich 60 km grzbietem Gór Kardamonowych równolegle do wybrzeża w oddaleniu od niego od kilku do zaledwie ok. 2 km. Pomimo tak dziwnego przebiegu granica polityczna pokrywa się tu z granicą etnolingwistyczną. Wreszcie granica tajlandzko-mianmańska dzieli „wzdłuż” przesmyk Kra, na długości kilkuset kilometrów, w taki sposób, że terytorium Tajlandii staje się paskiem o minimalnej szerokości ok. 12 km.

Przebieg granic Tajlandii, pomimo częstych ich zmian, w zasadzie ukształtował się w epoce podbojów kolonialnych, czyli na przełomie XIX/XX w. i jest rezultatem arbitralnych decyzji mocarstw kolonialnych. Jest to powodem licznych sporów terytorialnych na wszystkich granicach Tajlandii z jej sąsiadami.

Ryc. 3. Miejsce zbiegu granic Tajlandii z Mianmą (na rzece Ruak) i z Laosem (na Mekongu) zwane powszechnie „Złotym Trójkątem” dało nazwę całemu regionowi; Fig. 3. Tripoint of the Thailand, Myanmar and Laos borders on the place named Golden Triangle where Ruak river join Mekong (fot. M. Barwiński, luty 2003).

Granica tajlandzko-malezyjska, przecina Półwysep Malajski od Oceanu Indyjskiego po Pacyfik. Od bagnistego wybrzeża zachodniego przy północnym brzegu ujścia rzeki Perlis poprzez górskie pasmo Sayun granica przecina Dolinę Lam Yai, którą przebiega główny ciąg komunikacyjny z Malesji do Bangkoku i dalej osiąga Wyżynę Centralną, „kręgosłup” Półwyspu Malajskiego (*Malaysia-Thailand...* 1965). Wschodnie wybrzeże jest równinne, piaszczyste i nad samym brzegiem również bagniste przy ujściu rzeki Golok. Granica biegnie głównie wododziałami oraz środkiem rzeki Golok. Wyspy na Morzu Andamańskim także podzielono, Syjam otrzymał Terutau i okoliczne wysepki, a Malesja Langkawi. W Zat. Tajlandzkiej granicą pomiędzy wysepkami jest linia równoleżnikowa ujścia rzeki Golok, wysepki na północ od niej należą do Tajlandii. Sporny jest jednak cały ujściowy odcinek graniczny wzdłuż rzeki Golok (tab. 2).

Tab. 2. Traktaty i porozumienia graniczne dotyczące granicy tajlandzko-malezyjskiej
Treaties and border agreements on Thailand-Malaysian frontier

Nazwa	Data i miejsce	Strony	Postanowienia
Traktat	Bangkok 6.05.1869	Wielka Brytania, Syjam	Wyznaczenie pobrażnej części Penangu scedowanej Wielkiej Brytanii jako Prowincja Wellesley
Traktat	Bangkok 10.03.1909 ratyfik. 9.07.1909	Wielka Brytania, Syjam	Syjam sceduje cztery południowe sułtanaty malajskie pozostające pod jego władaniem Wielkiej Brytanii
Traktat	Londyn 14.07.1925 ratyfik. 30.03.1926	Wielka Brytania, Syjam	Potwierdza granicę ustaloną w 1909 r.

Źródło: opracowano na podstawie *Malaysia-Thailand...* 1965

Granica tajlandzko-kambodżańska przebiega przez trzy jednostki fizjograficzne; Góry Kardamonowe wraz z ich przedłużeniem pasmem Banthat, Równinę Tonle Sap i górskie pasmo Dangrek (Dongrak) (*Cambodia-Thailand..* 1966).

Tab. 3. Traktaty i porozumienia graniczne dotyczące granicy tajlandzko-kambodżańskiej
Treaties and border agreements on Thailand-Cambodian frontier

Nazwa	Data i miejsce	Strony	Postanowienia
Traktat	11.08.1863 ratyfik. 14.04.1864	Francja, Kambodża	Cesarstwo Francuskie obejmuje protektoratem Królestwo Kambodży
Traktat o regulacji sytuacji	15.07.1867 ratyfik. 24.11.1867	Francja, Syjam	Syjam uznaje francuski protektorat nad Kambodżą. Prowincje kambodżańskie Battambang i Angkor (Nakhon Siemreap) cedowane Syjamowi. Powołano komisję delimitacyjną.
Traktat pokojowy i konwencja	Bangkok 3.10.1893 ratyfik. 2.02.1894	Francja, Syjam	Główne decyzje dotyczą Laosu. Na granicy z Kambodżą, ustanowiono swobodę żeglugi po jeziorze Tonle Sap.
Konwencja	Bangkok 7.10.1902	Francja, Syjam	Proponuje granicę w paśmie Dangrek. Nie została nigdy ratyfikowana.
Konwencja	Paryż 13.02.1904 ratyfik. 9.12.1904	Francja, Syjam	Uszczegółowienie postanowień umów z 1893 i 1902 r. Granica ustanowiona na lewym brzegu Wielkiego Jeziora do ujścia rzeki Stung Roluos dalej na wschód do rzeki Prek Kompong Tiam i nią do działu wodnego pomiędzy Nam Sen i Mekongiem z jednej strony a Nam Moun z drugiej strony w Dangrek. Dalej do Mekongu pasmem Pnom Padang. Komisja delimitacyjna tworzy szereg map, które później staną się podstawą wyroku MTS.
Umowa uzupełniająca	Paryż 29.06.1904	Francja, Syjam	Określa granicę na zachód od Tonle Sap (Wlk. Jeziora) jako wododział oddzielający zlewisko jeziora od zlewiska rzeki Pursat aż do jej źródeł, dalej rzeką Barain (Huay Reng) do Tyngyai i do estuarium Kratt, wzdłuż tej rzeki do spływu Kong-Dja aż do jej źródeł w górach Kaomai-See, skąd innym pasmem Kao-Knun aż do przylądka Lem-Ling.
Traktat regulujący	Bangkok 23.03.1907	Francja, Syjam	Syjam cedeje Francji prowincje Battambang, Siemreap oraz Sisophon a otrzymuje w zamian Dan-Sai i Krat. Unieważnienie delimitacji granicy z 1904 r. na północnym zachodzie i zachodzie aż do Dangrek. Od punktu na wybrzeżu naprzeciw wyspy Koh-Kut biegnie na północny-wschód do zbiegu rzek Pnom-Kreanh, zgodnie z działem wodnym Klong i Kopo, której dorzecze przyznano Indochinom. Dalej ku północy wododziałem Pnom-Thorn do granicy zachodniej prowincji Battambang i nią do rzeki Nam-sai, stanowiącej granicę prowincji Sisophon, aż do miasta Aranh. Dalej jako linia prosta przez przełęcz Chong-Ta-Koh and Chong-Sa Reck na wododział w Dangrek.
Protokół	Bangkok 14.02.1925	Francja, Syjam	Potwierdzenie ustaleń z 1893, 1904 i 1907 bez zmiany granic
Traktat	Bangkok 7.12.1939	Francja, Tajlandia	Potwierdzenie układów z 1893, 1904, 1907, 1925 bez żadnych zmian.
Konwencja pokojowa	Tokio 9.05.1941	Francja, Tajlandia	Tajlandia odzyskuje granicę z Kambodżą według stanu sprzed 1902 r.
Umowa rozstrzygająca	Waszyngton 17.11.1946	Francja, Tajlandia	Unieważnienie konwencji z 1941, przywrócenie ustaleń układów z 1904, 1907, 1925 czyli powrót do granic przedwojennych
Wyrok MTS	Haga 15.06.1962	Tajlandia, Kambodża	Przyznanie świątyni Preah Vihear w Dangrek Kambodży.

Źródło: opracowano na podstawie *Cambodia-Thailand...* 1966

W części zachodniej pogranicze jest gęsto zalesione i dość słabo zasiedlone (ok. 1 osoby na km²). Podstawą gospodarki regionu jest pozyskiwanie drewna. Dalej ku wschodowi rzadną lasy i rośnie gęstość osadnictwa (ok. 10 osób na km²), pojawia się rolnictwo. Granica ma bardzo słabą infrastrukturę, drogi przecinające ją są rzadkie i w złym stanie. Główne przejście graniczne drogowe i kolejowe leży na nizinie pomiędzy Aranya Prathet a Sisophon na szlaku łączącym stolice obu państw.

Granica z Kambodżą, formalnie wytyczona ostatecznie po decyzji Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z 15.06.1962 r. przyznającego Kambodży ruiny świątyni Preah Vihear, nadal jest miejscem częstych konfliktów a nawet starć zbrojnych (tab. 3).

Tab. 4. Traktaty i porozumienia graniczne dotyczące granicy tajlandzko-laotańskiej
Treaties and border agreements on Thailand-Laos frontier

Nazwa	Data i miejsce	Strony	Postanowienia
Traktat pokojowy i konwencja	Bangkok 3.10.1893 ratyfik. 2.02.1894	Francja, Syjam	Syjam wyrzeka się roszczeń do obszaru na lewym brzegu Mekongu (Laos) oraz wysp na rzece. Ustanowiono strefę zdemilitaryzowaną szer. 25 km na prawym brzegu Mekongu.
Konwencja	Bangkok 7.10.1902	Francja, Syjam	Syjam sceduje Francji laotańską prowincję Luang Prabang oraz prowincję Bassac na pograniczu z Kambodżą, obie na prawym brzegu Mekongu.
Konwencja	Paryż 13.02.1904 ratyfik. 9.12.1904	Francja, Syjam	Uszczegółowienie postanowień umów z 1893 i 1902 r. Potwierdzenie przebiegu granicy na Mekongu. Granica w prow. Luang Prabang ustalona na thalwegu ⁷ Nam Huong, dalej rzeką Nam Tang do działu wodnego Mekong-Menam koło Pao Dene Dine. Następnie do rzeki Nam Kop i ponownie do Mekongu. Syjam rezygnuje z wszelkich praw do Królestwa Luang Prabang.
Umowa uzupełniająca	Paryż 29.06.1904	Francja, Syjam	Rewizja przebiegu granicy z Luang Prabang zamiast rzeką Nam Huong do rzeki Nam Tong, biegnie teraz działem wodnym. Na północy zamiast rzeką Nam Kop do Mekongu przechodzi na grzbiet górski i nim biegnie do Mekongu.
Traktat regulujący	Bangkok 23.03.1907	Francja, Syjam	Po zmianie granicy Syjamu z Indochinami Francuskimi w Kambodży potwierdza ustalenia z 1904 odnośnie granicy z Laosem
Protokół	Bangkok 14.02.1925	Francja, Syjam	Potwierdzenie ustaleń z 1893, 1904 i 1907 bez zmiany granic
Konwencja o regulacji stosunków	Bangkok 25.08.1926	Francja, Syjam	Potwierdza granicę na thalwegu Mekongu, wprowadzając wyjątki tam, gdzie są wyspy, przyznaje je Laosowi a granicą jest thalweg odnogi najbliższej Syjamowi, również po jej wyschnięciu. Potwierdza prawa Syjamu do miejsc na brzegu Mekongu określonych nazwami: Don Khieo, Don Khieo-Noi, Don Noi, Don Nhat, Don Banphaeng, Rat Saiphe-Veunkoum, Don Keokong-Dinnau i Don Somhong.
Traktat	Bangkok 7.12.1939	Francja, Tajlandia	Potwierdzenie układów z 1893, 1904, 1907, 1925 bez żadnych zmian.
Konwencja pokojowa	Tokio 9.05.1941	Francja, Tajlandia	Tajlandia odzyskuje wszystkie prowincje laotańskie na prawym brzegu Mekongu
Umowa rozstrzygająca	Waszyngton 17.11.1946	Francja, Tajlandia	Unieważnienie konwencji z 1941, przywrócenie ustaleń układów z 1893, 1904, 1907, 1925 czyli powrót do granic przedwojennych

Źródło: opracowano na podstawie *Laos-Thailand...* 1962

⁷ Pochodzący z języka niemieckiego termin *thalweg* przyjął się w światowej geografii politycznej i oznacza wyznaczenie granicy na rzece zgodnie z głównym jej nurtem.

Wojska tajlandzkie zajęły położoną na skraju krawędzi gór Dangrek świątynię w 1954 r. motywując to faktem, iż leży ona na północ od linii wododziału stanowiącego formalnie granicę. MTS wydając werdykt opierał się na mapie ustaleń granicznych syjamsko-francuskich z 1904 r., już raz przez Tajlandię zaakceptowanych, na której linia graniczna przebiegała na zachód od świątyni, a odstępstwa granicy od działu wodnego były liczniejsze niż jedynie ten odcinek. Tajlandia natomiast kwestionowała dokładność zastosowanej mapy.

W kwietniu 2003 r. po międzynarodowym kryzysie wywołanym wypowiedzią ministra tajlandzkiego, w której uznał on khmerski Angkor Wat za symbol dziedzictwa tajskiego, granica była przez pewien czas zamknięta.

Niemal zakończono już demarkację granicy z Laosem, choć wyspy na Mekongu nadal pozostają sporne. Wynika to z faktu, iż granica na rzece przebiega thalwegiem, lecz tam, gdzie na rzece występują wyspy dzieląc ją na dwie odnogi, granicę wyznaczono na thalwegu odnogi bliższej brzegowi tajlandzkiemu (tab. 4).

Tab. 5. Traktaty i porozumienia graniczne dotyczące granicy tajlandzko-mianmańskiej
Treaties and border agreements on Thailand-Myanmar frontier

Nazwa	Data i miejsce	Strony	Postanowienia
Traktat	Bangkok 20.06.1826 ratyfik. 17.01.1828	Wielka Brytania, Syjam	Zawarty po I wojnie birmańskiej, dotyczył głównie handlu i relacji politycznych. Potwierdza wolę wytyczenia granicy na zasadach pokojowych uzgodnień pomiędzy oboma stronami.
Konwencja	Bangkok 8.02. 1868 ratyfik. 3.07.1868	Indie Brytyjskie, Syjam	Wyznacza granicę pomiędzy Syjmem a brytyjską prowincję Tenasserim od rzeki Salvin na południe do Morza Andamańskiego.
Deklaracja	15.01.1896	Wielka Brytania, Francja	Ustanowienie granicy pomiędzy Indiami Brytyjskimi i Indochinami Francuskimi na górnym Mekongu, oraz wzdłuż granic Syjamu z tymi posiadłościami.
Wymiana not	27.08.1931; 14.03.1932	Indie Brytyjskie, Syjam	Zmiana od 1929 zasady przebiegu granicy Tenasserim-Syjam na rzece Mae Sai ustalonej w latach 1891-94 jako środek rzeki na thalweg
Wymiana not	1.05.1934	Indie Brytyjskie, Syjam	Zmiana zasady przebiegu granicy Tenasserim-Syjam na rzece Pakchan ustalonej jako środek rzeki na thalweg. Drobną wymianę terytoriów Klong Wan i Wang Tow (40 akrów 9 mieszkańców) przechodzi do Birmy a Lan Kwai i See Sok (70 akrów, 114 mieszkańców) do Syjamu.
Wymiana not	31.03. 1937; 1.04.1937	Indie Brytyjskie, Syjam	Potwierdzenie ustaleń z 1934 i przyznanie obywatelstwa mieszkańcom wymienionych obszarów
Wymiana not	1.10.1940; 10.12.1940	Indie Brytyjskie, Tajlandia	Rzeka Mae Sai zmienia koryto, nowy bieg zostaje uznany za graniczny z zachowaniem w przyszłości zasady thalwegu
Konwencja pokojowa	Tokio 9.05.1941	Japonia, Tajlandia	Japonia sceduje Tajlandii obszary Kengtung i Mong Pan z terytorium okupowanej brytyjskiej Birmy
Traktat pokojowy	1.01.1946	Wielka Brytania, Syjam	Nie dotyczy bezpośrednio granic, lecz anuluje konwencję japońsko-tajlandzką z 1941, scedowane obszary wracają do Birmy a granica do stanu przedwojennego

Źródło: opracowano na podstawie *Burma-Thailand...* 1966

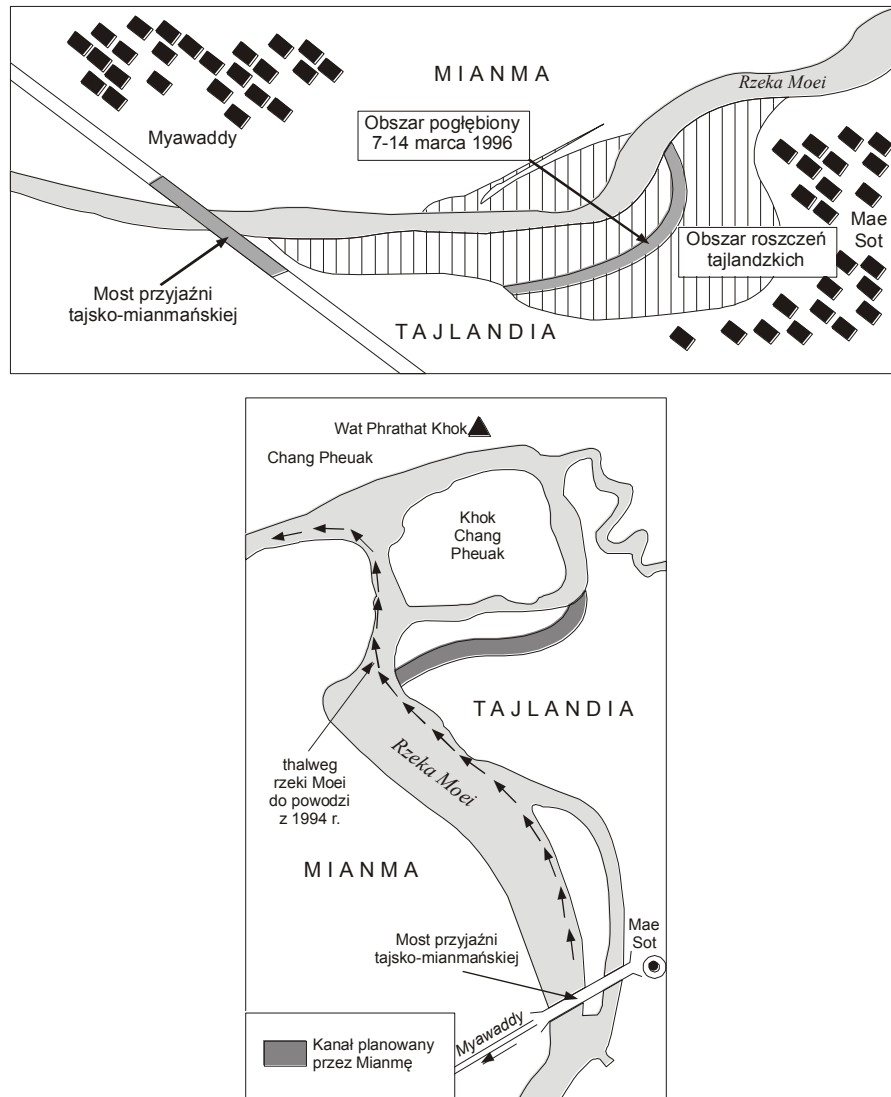
Wszystkie wyspy należą zatem do Laosu. Konwencja ustalająca tę granicę uwzględniła sytuację przy wysokim poziomie wody w rzece. Ponieważ jednak poziom wody jest sezonowo bardzo zmienny, są okresy kiedy wyspy laotańskie niemal dotykają do brzegu tajlandzkiego, a granica z rzecznej staje się faktycznie lądową, odcinając Tajlandię od Mekongu (*Laos-Thailand...* 1962). Laos protestuje również przeciw nielegalnemu osadnictwu obywateli Tajlandii na jego terytorium.

Granica Tajlandii z Mianmą w znacznej części przebiega górami, jedyne obniżenia to doliny rzek Mekongu i Nam Kok oraz Salvin (*Burma-Thailand ..* 1966). Na przesmyku Kra granica biegnie pasmem górskim Tenasserim. Pogranicze z Mianmą jest zasiedlone przez zróżnicowaną populację. Od północy po 19° 30' N są to Tajowie, po stronie Mianmy mieszkają w tym regionie Szanowie, ale w dolinach rzecznych spotyka się też Laotańczyków. Odcinek pogranicza na południe do wspomnianego równoleżnika, nie ma już populacji tajskiej a pojawia się grupa tybetańsko-birmańska (Karenowie, Kaw). Obszary górskie są słabo zasiedlone (poniżej 1 osoby na km²), natomiast dolinne znacznie gęściej (ok. 10 osób/km²). Gęstość populacji wzrasta na wybrzeżu oraz w części półwyspowej. Końcowy odcinek granicy na rzece Pakchan przebiega ponownie przez obszar występowania Tajów, którzy zamieszkują oba brzegi granicznej rzeki. Ludność pogranicza zajmuje się prymitywną uprawą roli metodą żarową. Komunikacja lądowa pomiędzy Tajlandią i Mianmą ze względu na ukształtowanie powierzchni pogranicza jest silnie utrudniona. Sprowadza się w zasadzie do zaledwie trzech ciągów komunikacyjnych; na północy przy granicy z Laosem pomiędzy Hawng Luk i Muang Chiangrai, północnośrodkowego pomiędzy Moulmein i Tak, oraz południowego na przesmyku Kra w dolinie Haungtharaw.

Konwencja z 1868 r. zapoczątkowała proces delimitacji i demarkacji granicy (tab. 5). Zanim w 1892 r. częściowo dokonano demarkacji granicy, osadnicy tajscy wkroczyli do Birmy zajmując obszar ok. 1200 km². Ustalono listę słupów granicznych i wymieniono mapy granicy do ratyfikacji 3.07.1868. Pomimo tego Syjam zaproponował w 1889 r. powołanie wspólnej komisji w celu rozstrzygnięcia roszczeń do wschodniego brzegu rzeki Salvin. Siedzibą komisji było Karenni i określano przynależność szeregu fragmentów terytorium wzdłuż rzeki w tym państwem plemiennych Mong Tun, Mong Hang, Mong Kyaut i Mong Hta. Prace te trwały do 1890 r., a Syjam zaakceptował je w 1892. Następnie komisja przeniosła się do Mong Hang na sezon 1892-93 i zakończyła prace, co pozwoliło 17.10.1894 dokonać pomiędzy ministrem brytyjskim a królem Syjamu wymiany 3 map ukazujących ostateczny przebieg granicy.

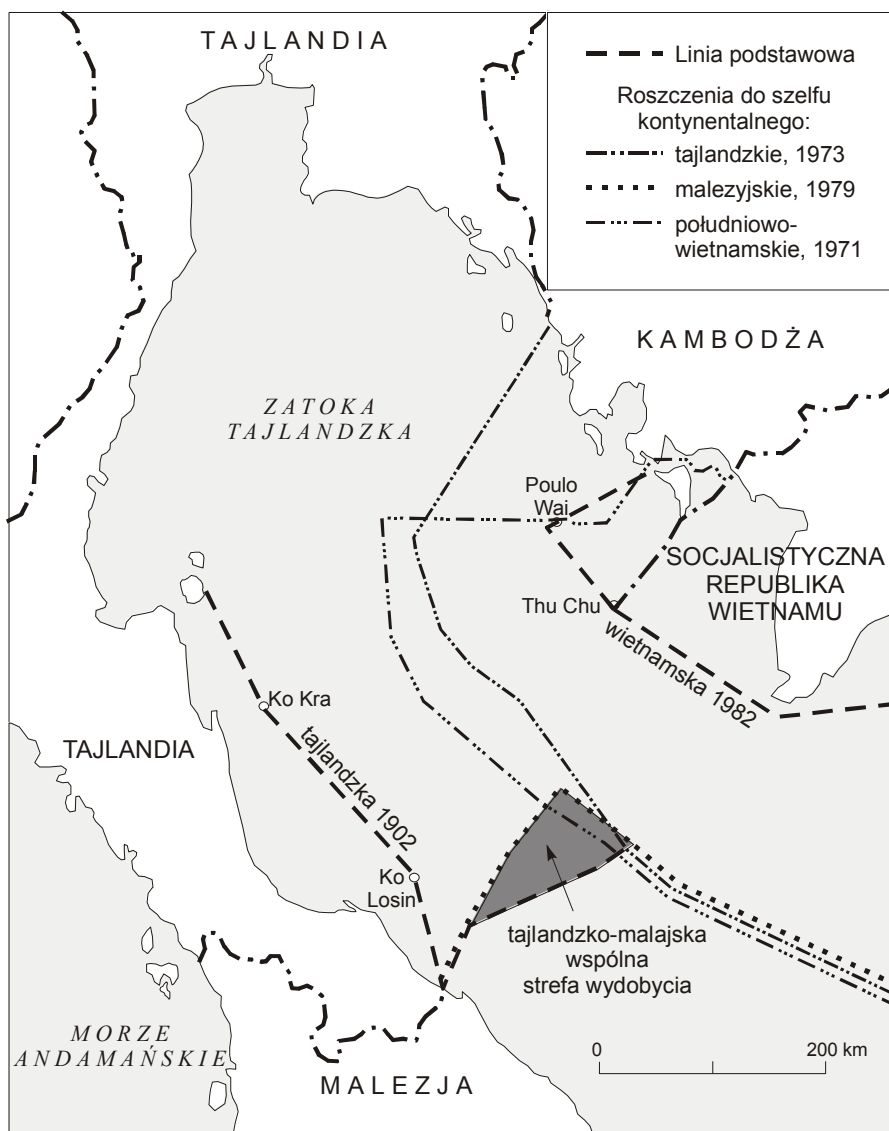
Obecnie, pomimo licznych ustaleń dokonanych po uzyskaniu 4.01.1948 r. niepodległości przez Birnę oraz ponownego wznowienia rokowań granicznych z Mianmą, granica ta jest przyczyną licznych sporów (np. rzeka Moei), potęgowanych przemytem narkotyków, naruszeniami granicy przez partyzantkę Karenów i Szanów z Mianmy i przepływem uchodźców z tego państwa rządzonego przez dyktaturę wojskową. Dla poprawy relacji Tajlandia pokryła koszty budowy mostu przyjaźni na rzece Moei pomiędzy Mae Sot oraz Myawaddy w Mianmie. Mae Sot jest nieoficjalną bazą Karenów, których stolica Manerplaw zajęta w 1995 przez armię birmańską leży kilka godzin w górę rzeki. Myawaddy jest jedynym punktem na

granicy pozostającym pod kontrolą wojsk Mianmy (*Friendship..1997*). Most zaczęto budować w 1995 r i natychmiast wybuchł ostry spór o zakres prac ziemnych, który wg Mianmy zmieniał koryto rzeki i naruszał granicę, tak iż w 1996 prace przerwano (ryc. 4). Po kilku miesiącach uzgodnień udało się ustalić kompromisowy przebieg granicy i 15.08.1997 most uruchomiono.

Rys. 4. Pogranicze tajlandzko-mianmańskie i Most Przyjaźni na rzece Moei
Fig. 4. Thailand-Myanmar frontier and Friendship Bridge on Moei river

Tajlandia, podobnie jak inne państwa od początku lat 60. XX w., podejmowała kroki w celu zawłaszczenia obszarów morskich (ryc. 5). Aktem z 22.09.1959 r. ogłosiła wody Zatoki Tajlandzkiej swoimi wodami wewnętrznymi (zatoka historyczna) w granicach na północ od linii bazowej zaczynającej się od półwyspu Bahn Chong Samsarn (szer. geogr. 12° 35' 45" N, dług. geogr. 100° 57' 45" E) i biegnącej na zachód, aż do punktu na wybrzeżu przeciwnym (szer. geogr. 12° 35' 45" N, dług. geogr. 99° 57' 30" E).

Ryc. 5. Międzynarodowy podział wód Zat. Tajlandzkiej
 Fig. 5. International division of water of the Gulf of Thailand

Następnie 6.10.1966 r. ustanowiła 12-milową strefę morza terytorialnego oraz 23. 02.1981 r. 200-milową strefę wyłączności ekonomicznej (*The World Factbook* 2002). Drugi z tych aktów był konsekwencją ogłoszenia 18.05.1973 tajlandzkiej kontroli nad szelfem kontynentalnym. Ostatnia z decyzji w tej materii z 14.08.1995 dotyczyła objęcia tajlandzką strefą przyległą o szerokości 24 mil wód leżących na zewnątrz od morza terytorialnego.

Powyższe akty sprawiły, iż przybyli Tajlandii nowi sąsiedzi, tym razem na morzu, z którymi trzeba było uzgodnić przebieg granic morskich. Najszybciej udało się dokonać rozgraniczenia z 17.12.1971 r. szelfu kontynentalnego na Morzu Andamańskim i w cieśninie Malakka z Indonezją. Granicę szelfu kontynentalnego z Malezją i Indonezją w północnym fragmencie cieśniny Malakka uzgodniono trójstronnie 21.12.1971. Po pewnym czasie dokonano jednak uściśleń w wyznaczeniu granicy z Indonezją na grzędzie Morza Andamańskiego (11.12.1975). Na Morzu Andamańskim granicę tajlandzko-indyjską ustanowiono 22.06.1988 r. na podmorskim grzbiecie, jednocześnie umową

trójkątną ustalono punkt styczny morskich granic tych państw z Indonezją. Analogicznym aktem trójkątnym z Indiami i Mianmą wyznaczono 27.10.1993 morski styk wód tych państw. Pozostałe morskie granice Tajlandii z Malezją pomiędzy wodami terytorialnymi oraz na szelfie wyznaczono w umowie z 24.10. 1979 r. Bardzo długo trwała procedura delimitacji granicy morskiej Tajlandii z Mianmą. Dokonano jej ostatecznie 25.07.1980 r.

Natomiast granica tajlandzko-wietnamska bardzo długo, bo 26 lat, była przedmiotem sporu, uzgodniono ją dopiero 9.08.1997 r. umową z Bangkoku (Nguyen 1997). Proces ten utrudniało podjęte w 1968 przez Tajlandię wydobywanie ropy naftowej oraz odkrycie w 1972 r. na szelfie złóż gazu ziemnego, a także jednostronne posunięcia Tajlandii w kwestii ustanawiania kolejnych stref ograniczających suwerenne prawa sąsiadów. Analogiczne posunięcia Wietnamu doprowadziły to powstania obszaru konfliktowego o powierzchni 6500 km². Istotą sporu było wyznaczenie tzw. linii podstawowej dla określenia granic stref morza. Tajlandia w 1971 r. uwzględniła w tym procesie należące o niej odosobnione skaliste wysepki Ko Kra i Ko Losin położone 26-37 mil od wybrzeża, analogicznie Wietnam oparł swe roszczenia o Tho Chu i Poulo Wai oddalone od brzegu o 55 mil morskich. Tym sposobem w strefie spornej znalazły się złoża gazu szacowane na 200 mld m³, których wydobywanie było niemożliwe do czasu rozwiązania sporu. Od 1990 Tajlandia zaczęła nadawać koncesje na wydobywanie złóż firmie Total w działkach pokrywających się z nadanymi przez Wietnam koncesjami Petrofiny. W tej sytuacji obie strony uzgodniły 17.09.1991 r. utworzenie wspólnej strefy wydobywania na spornym akwenie do czasu ostatecznej delimitacji granicy. Trzecią stroną sporu okazała się Malezja, której roszczenia również pokryły się ze sporną strefą. Ostatecznie układ z 1997 przyznał Tajlandii 2/3 spornej strefy.

Podział administracyjny i jego zmienność

Współczesny podział administracyjny Tajlandii obowiązuje od 1993 r. (tab. 6). Najmniejszą jednostką administracyjną jest *muban* (wieś lub osiedle) liczący średnio ok. 200 gospodarstw. Na czele *mubanu* stoi *phuyaiban*, w Tajlandii jest 69866 takich jednostek. 5-15 *mubanów* tworzy większą jednostkę *tambon* (jest ich 7255), z wybieralnym szefem *kamnanem*. Te dwa szczeble stanowią lokalną władzę samorządową, zakorzenioną w miejscowej tradycji. Istnieje jeszcze jeden szczebel pośredni zwany *king amphoe*, ale takich jednostek (podokręgów) jest tylko 81.

Wyższą formą administracji, już rządową, jest *amphoe* (okręg) grupujący 4-10 *tambonów*. Współcześnie jest 795 takich jednostek, na czele których stoi *nai amphoe*. Połączone okręgi (3-20) stanowią *changwat* czyli prowincję (ogółem 76) z gubernatorem na czele. *Amphoe* i *changwat* są w pełni rządowymi jednostkami, które wraz z samorządowo-rządowymi *tambonami* stanowią trójszczeblowy podział administracyjny Tajlandii (Rajchagool 1998). Nazwy prowincji są tożsame z nazwami ich ośrodków stołecznych.

Średnia populacja prowincji wynosi 800 tys. mieszkańców, a powierzchnia 6750 km², przy uwzględnieniu okręgu metropolitalnego Bangkoku. Z wyłączeniem tej aglomeracji odnośne średnie wynoszą 724 tys. mieszkańców oraz 6820 km².

Tab. 6. Współczesny podział administracyjny Tajlandii
Contemporary administrative division of Thailand

Prowincja	Ludność w tys. (2000 r.)	Powierzchnia w km ²	Prowincja	Ludność w tys. (2000 r.)	Powierzchnia w km ²
Amnat Charoen	356.8	3161.2	Phayao	501.8	6335.1
Ang Thong	268.8	968.4	Phetchabun	958.1	12668.4
Buri Ram	1488.3	10321.9	Phetchaburi	431.5	6225.1
Chachoengsao	632.5	5351.0	Phichit	571.9	4531.0
Chai Nat	358.9	2469.7	Phitsanulok	791.7	10815.8
Chaiyaphum	1094.3	12778.3	Phrae	491.5	6538.6
Chanthaburi	474.2	6338.0	Phra Nakhon Si Ayutthaya	721.6	2556.6
Chiang Mai	1472.4	20107.1	Phuket	239.0	543.0
Chiang Rai	1124.6	11678.4	Prachin Buri	405.3	4762.4
Chon Buri	1018.6	4363.0	Prachuap Khiri Khan	443.1	6367.6
Chumphon	445.1	6009.0	Ranong	161.0	3298.0
Kalasin	919.2	6946.7	Ratchaburi	788.5	5196.5
Kamphaeng Phet	670.2	8607.5	Rayong	520.1	3552.0
Kanchanaburi	733.3	19483.2	Roi Et	1252.1	8299.4
Khon Kaen	1727.5	10886.0	Sa Kaeo	483.9	7195.1
Krabi	334.4	4708.5	Sakon Nakhon	1036.2	9605.8
Krung Thep (Bangkok)	6320.2	1565.2	Samut Prakan	1014.4	1004.1
Lampang	779.2	12534.0	Samut Sakhon	457.1	872.4
Lamphun	411.2	4505.9	Samut Songkhran	204.0	416.7
Loei	603.9	11424.6	Saraburi	568.4	3576.5
Lop Buri	743.0	6199.7	Satun	247.3	2479.0
Mae Hong Son	208.8	12681.2	Sing Buri	232.7	822.5
Maha Sarakham	942.2	5291.7	Si Sa Ket	1402.8	8840.0
Mukdahan	310.0	4339.8	Songkhla	1250.9	7393.9
Nakhon Nayok	240.9	2122.0	Sukhothai	591.9	6596.1
Nakhon Pathom	809.1	2168.3	Suphan Buri	854.5	5358.0
Nakhon Phanom	683.7	5512.7	Surat Thani	867.4	12891.5
Nakhon Ratchasima	2550.2	20494.0	Surin	1325.7	8124.0
Nakhon Sawan	1088.7	9597.7	Tak	484.4	16406.6
Nakhon Si Thammarat	1517.9	9942.5	Trang	593.7	4917.5
Nan	454.6	11472.1	Trat	217.8	2819.0
Narathiwat	661.1	4475.4	Ubon Ratchathani	1686.3	15744.9
Nong Bua Lam Phu	481.5	3859.1	Udon Thani	1459.1	11730.3
Nong Khai	881.7	7332.3	Uthai Thani	303.6	6730.2
Nonthaburi	810.3	622.3	Uttaradit	463.1	7838.6
Pathum Thani	669.0	1525.9	Yala	415.0	4521.1
Pattani	594.4	1940.4	Yasothon	558.5	4161.6
Phangnga	234.0	4170.9			
Phatthalung	496.2	3424.5	Tajlandia	60606.9	513115.0

Źródło: National Statistical Office

Duże dysproporcje w powierzchni prowincji (proporcje jak 1:49) i zaludnieniu (proporcje jak 1:16, a przy uwzględnieniu Bangkoku 1:39) między prowincjami Tajlandii, świadczą o małej homogeniczności podziału administracyjnego i dużym zróżnicowaniu zagospodarowania przestrzeni kraju.

Obszar Metropolitalny Bangkoku (Krung Thep Mahanakhon) dzieli się na 36 okręgów municypalnych. Niektóre źródła wyodrębniają jeszcze drugi samodzielny organizm administracyjny, miasto Patthaya.

Stosuje się także potocznie podział na regiony, wykorzystywane w planowaniu, statystyce oraz w regionalizacji kraju. Liczba tych regionów, zależnie od źródła, jest zmienna od 4 (północ, północny-wschód, centrum i południe) do 7 (oprócz wymienionych, także wschód, zachód i okręg stołeczny) (ryc. 8).

Źródło: http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/thailand_admin_2002.jpg

Ryc. 6. Podział administracyjny Tajlandii w 2002 r.
Fig. 6. Administrative division of Thailand in 2002

Tradycyjny międzywojenny podział administracyjny Syjamu obejmował 9 regionów i okręg stołeczny (tab. 7). Do 1959 obowiązywał podobny już do współczesnego podział na 71 prowincji, wówczas z prowincji Maha Sarakham wydzielono prowincję Muang Kalasin. W 1972 prowincję Yasothorn wydzielono z Ubon Ratchathani, a 1993 z tej samej prowincji wydzielono jeszcze kolejną Amnat Charoen. W 1977 z prowincji Chiang Rai wyłączono Phayao. Dalsze zmiany podziału administracyjnego Tajlandii

to utworzenie około 1980 r. z połączenia prowincji Thobnuri i części Phra Nakhon oraz okręgu stołecznego nowej jednostki - Obszaru Metropolitalnego Bangkoku. Prowincja Mukdahan powstała z wyłączenia jej terytorium z Nakhon Phanom w 1982 r. Rok 1993 przyniósł utworzenie prowincji Sa Kaeo wyłączonej z Prahin Buri (ryc. 6). Nie zmieniła natomiast liczby prowincji reforma administracji z 1981, kiedy prowincję Prathum Thani przemianowano na Pathum Thani (Lahmeyer 2001).

Tab. 7. Podział administracyjny Syjamu w 1929 r.
Fig. 7. Administrative division of Siam in 1929

Region	Powierzchnia w km ²	Ludność w tys.
Krung Thep (Bangkok)	3411	922
Nakhon Ratchasima	93863	2823
Nakhon Si Thammarat	54433	1244
Prachin Buri	36782	678
Phayao	99370	1549
Phitsanulok	63246	691
Phuket	16907	242
Ratchaburi	46618	1054
Ajudhia	32003	1239
Udon Thani	82403	1065

Źródło: opracowano na podstawie Roesner E. 1936, s. 290.

Struktura demograficzna ludności w aspekcie geopolitycznym

Tajlandia liczy obecnie 62 354 tys. mieszkańców (czerwiec 2002). Tak duża liczba ludności spowodowana jest w głównej mierze bardzo wysokim przyrostem naturalnym w latach 60. i 70. XX wieku (ponad 27‰ rocznie) noszącym wszelkie cechy eksplozji demograficznej.

Od lat 80-tych przyrost naturalny zaczął się systematycznie zmniejszać, do około 14‰ w połowie lat 90. i 8,8‰ w roku 2002. Konsekwencją tego jest bardzo korzystna struktura demograficzna Tajlandii. Społeczeństwo tajskie jest młode, ponad 23% ludności nie skończyło 14 roku życia, zdecydowanie dominuje ludność w wieku produkcyjnym, stanowiąca 70% ogółu, a osoby po 65 roku życia to zaledwie 7% ludności (*The World Factbook 2002, Thailand, Census*). Konsekwencją eksplozji demograficznej lat ubiegłych jest obecnie bardzo wysoki udział w strukturze demograficznej ludności w wieku 20-40 lat, czyli – z gospodarczego i społecznego punktu widzenia – najważniejszej, pod względem wiekowym grupy ludności.

Przeciętna długość życia społeczeństwa Tajlandii systematycznie się wydłuża i obecnie wynosi 69 lat dla całej populacji (72,5 dla kobiet i 66 dla mężczyzn) (*The World Factbook 2002-Thailand*). W porównaniu z innymi państwami Azji Południowo-Wschodniej są to wartości bardzo korzystne.

Postępujący spadek przyrostu naturalnego oraz rozwój społeczno-gospodarczy kraju, który przejawia się m.in. wydłużeniem średniej długości życia, spowoduje w przyszłości zmniejszenie się grupy ludności w wieku przedprodukcyjnym, przy jednoczesnym wzroście ludności w wieku poprodukcyjnym, czyli starzenie się społeczeństwa Tajlandii. Jednak w ciągu najbliższych dwóch-

trzech dekad struktura demograficzna będzie bardzo korzystna z punktu widzenia rozwoju społeczno-gospodarczego kraju.

Średnia gęstość zaludnienia jest porównywalna z Polską i wynosi 121 osób na km² (2002), jednak ludność jest rozmieszczona bardzo nierównomiernie. Głównymi czynnikami kształtującymi gęstość zaludnienia jest żyzność gleb, układ sieci rzecznej oraz ukształtowanie powierzchni. Większość mieszkańców Tajlandii zajmuje się rolnictwem i przyrodnicze czynniki wpływające na atrakcyjność terenów rolnych odgrywają największą rolę w rozmieszczeniu ludności. Najgęściej zaludniona jest delta Menamu, wschodnie wybrzeże półwyspu Malajskiego oraz równina Korat we wschodniej części kraju, a najmniejszą gęstością cechują się górzyste pasy pogranicza z Mianmą (*National Statistic Office of Thailand*).

Migracja wewnętrzna w Tajlandii związana jest z szybko postępującą wycinką lasów i związanym z tym wzrostem areału gruntów ornych, szczególnie na pograniczu z Laosem oraz w okolicach przesmyku Kra. Jednak głównym celem masowych migracji jest Bangkok – jedno z najszybciej rozwijających się wielkich miast Azji. Liczba ludności Bangkoku wzrosła w ciągu ostatnich pięćdziesięciu lat ponad siedmiokrotnie.

Poziom wykształcenia ludności należy do najwyższych, oprócz Singapuru i Filipin, w rejonie Azji Południowo-Wschodniej. Zaledwie około 6-7% ludności w wieku powyżej 15 lat jest analfabetami (*The World Factbook 2002-Thailand, Worldlanguage.com*).

Struktura etniczna i konflikty narodowościowe

Dane na temat struktury etnicznej Tajlandii są bardzo skąpe i często jedynie szacunkowe, głównie dlatego, że władze tego kraju, a za tym również oficjalna statystyka, od początku lat 60. XX w., utożsamiają obywatelstwo z narodowością, traktując wszystkich obywateli państwa jako Tajlandczyków, co nie odpowiada rzeczywistości, ponieważ około 1/4 ludności jest bardzo silnie zróżnicowana narodowościowo (tab. 8).

Według danych szacunkowych, w strukturze etnicznej zdecydowanie dominują Tajowie oraz bardzo blisko z nimi spokrewnieni – zwłaszcza pod względem językowym i religijnym – Laotańczycy, stanowiący łącznie około 75-80% ogółu ludności (2002). Te dwie społeczności bardzo trudno jednoznacznie rozdzielić. Obie narodowości wyznają buddyzm i używają alfabetu tajskiego oraz bardzo zbliżonego języka. Niektóre źródła szacują liczbę Laotańczyków na 27% ogółu mieszkańców Tajlandii. Zamieszkują oni głównie północno-wschodnią część kraju oraz równinę Korat na wschodzie (*The World Factbook 2002, Worldlanguage, Thailand 2003*) (ryc. 7).

Poza ludnością tajską oraz laotańską, w strukturze etnicznej dużą rolę odgrywa ludność pochodzenia chińskiego. Jest to spowodowane masową migracją Chińczyków do Tajlandii, szczególnie w XIX i XX w. Dzięki pokrewieństwu religijnemu, językowemu i kulturowemu nie było i nie ma większych konfliktów pomiędzy Chińczykami i Tajami. Znaczna część imigrantów zasymilowała się, głównie poprzez mieszane małżeństwa (początkowo z Chin migrowali głównie mężczyźni), przyjmując miejscowy język i obyczaje, a także – w olbrzymiej większości – obywatelstwo tajlandzkie.

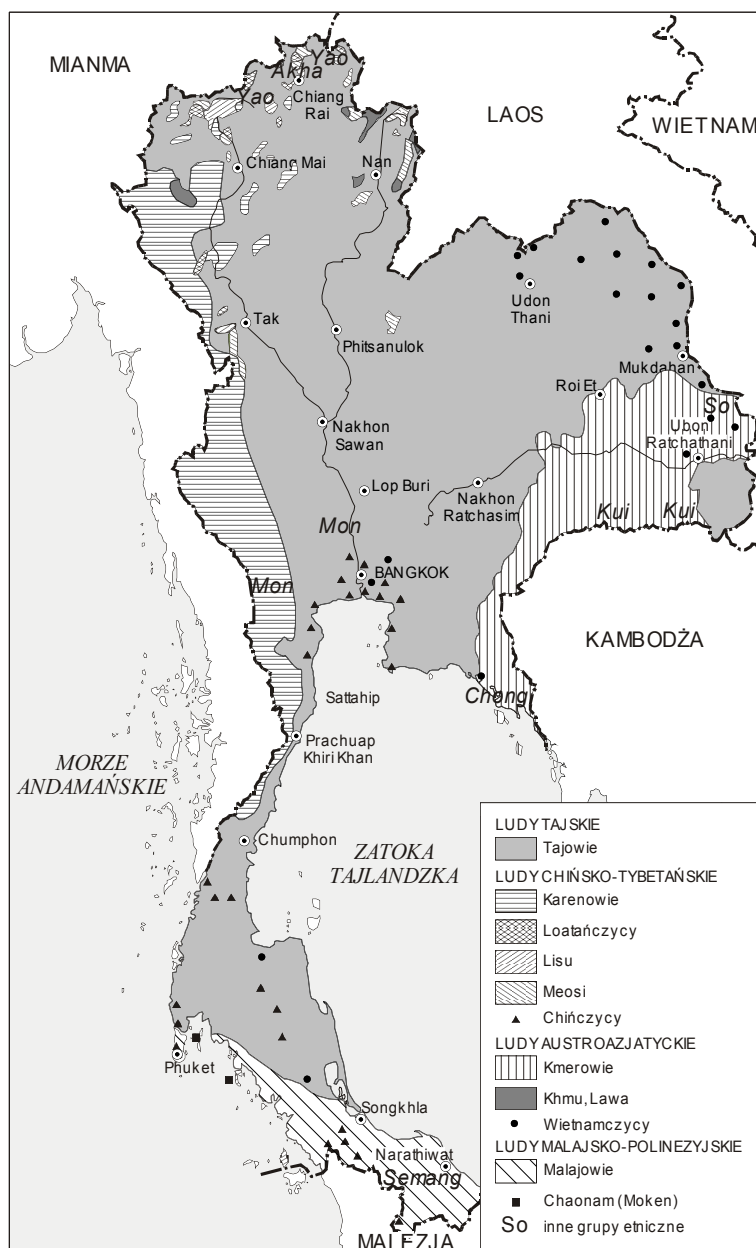
Proces asymilacji Chińczyków osiągnął w Tajlandii rozmiary nieznane w żadnym innym kraju Azji Południowo-Wschodniej. Tłumaczy się to przede wszystkim wspólnymi „korzeniami” i wzajemnym przenikaniem się tych dwóch społeczności jeszcze na obszarze południowych Chin, skąd pochodzą zarówno Tajowie, jak i większość imigrantów chińskich. Dlatego też, dokładne statystyczne wyodrębnienie całej społeczności chińskiej jest bardzo trudne (Czajkowski, Maryański 1984, Maryański 1984, 1994, Tomala 1981).

Tab. 8. Współczesna struktura etniczna Tajlandii
Contemporary ethnic structure of Thailand

Narodowość	Populacja w tys. osób
Tajowie (Południowi Tajowie - Khon Thai)	30410
Laotańczycy (Lao)	16840
Chińczycy	8730
Malajowie	2860
Kuy (Suei)	650
Khmerowie	600
Wietnamczycy	400
Karenowie	350
Hmong (Meo)	300
Phu Thai	160
Lahu	80
Lao Phuan	75
Monowie (Talaing, Peguan)	70
Yao	65
Palong	60
Birmańczycy	60
Bengalczycy	60
Szanowie (Thai Yai)	55
Akha (Kaw, Kha, Ko)	50
Lu	50
Nyaw (Yo)	50
So	50
Iu Mien	34
Phunoi	32
Phai (Prai)	31
Khmu	28
Thins (Khatin)	28
Lisu	25
Saek (Sek)	25
Bru Zachodni (Baru)	20
Lao Song (Górscy Lao)	20
Pendżabczycy Wschodni	20
Tai Czarni (Tai Dam)	20
Lawa (Wa)	17
Hkun (Khun Shan)	14
Nyong	12
Japończycy	10
Semang	2
Senoi (Sakai)	2
Mlabri	0,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie różnych szacunków

Najczęściej podaje się, że udział ludności pochodzenia chińskiego w strukturze etnicznej Tajlandii wynosi 14% (2002), czyli prawie 9 mln osób (*The World Factbook 2002-Thailand*, *Worldlanguage.com*). Jest to jednak wartość bardzo przybliżona, prawdopodobnie zaniżona, obejmująca tylko tych, którzy w większym stopniu zachowali język i obyczaje chińskie. Zdecydowanie największym skupiskiem Chińczyków jest Bangkok, gdzie ich udział wynosi co najmniej 30%, czyli około 2 mln mieszkańców miasta.

Źródło: Opracowano na podstawie: http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/thailand_1974_ethnic_groups.jpg

Ryc. 7. Mapa narodowościowa Tajlandii

Fig. 7. Ethnic map of Thailand

Specyficzną falą migracji z Chin była ucieczka części oddziałów Kuomintangu, które po przegraniu wojny domowej w Chinach w 1949 r. osiedliły się na pograniczu północnej Tajlandii i

ówczesnej Birmy. Bardzo szybko opanowali oni produkcję i handel opium w południowym fragmencie tzw. „Złotego Trójkąta”, czyli pogranicza Mianmy, Tajlandii i Laosu. W latach 60. i 70. XX w. zbrojne oddziały Kuomintangu kontrolowały północną Tajlandię oraz walczyły z lewicową Zjednoczoną Armią Szanów, która na terytorium Birmy usiłowała utworzyć samodzielne państwo a jednocześnie kontrolować pola opiumowe w północnej Tajlandii. W tym okresie władze Tajlandii przychylnie traktowały Kuomintang i „nie dostrzegały” procederu handlu heroiną na własnym terytorium, ponieważ doceniały geopolityczne korzyści z posiadania wrogich komunizmowi sprzymierzeńców, którzy kontrolowali niestabilne pogranicze.

Dopiero w połowie lat 80., gdy zmalało zagrożenie ze strony lewicowej partyzantki, rząd Tajlandii postanowił zlikwidować proceder uprawy i handlu opium. Zbrojne oddziały Kuomintangu zostały spacyfikowane, armia Szanów usunięta na terytorium Birmy, a większość upraw maku zastąpiona przez pola herbaty. Jednak nadal na tym obszarze obecność ludności chińskiej jest wyraźnie widoczna, a głównym centrum Kuomintangu pozostaje kilkunastotysięczna chińska enklawa Mae Salong (Gray, Ridout 2001).

Społeczność chińska w Tajlandii ma bardzo istotne znaczenie nie tylko z powodu liczebności, ale głównie ze względu na jej potencjał gospodarczy. Zdecydowana większość handlu, nie tylko wewnętrznego ale również międzynarodowego, a także duża część sektora usług, jest całkowicie opanowana przez Chińczyków, którzy są najzamożniejszą częścią społeczeństwa Tajlandii, jednak pozbawioną większych wpływów politycznych. Rzeczywistość polityczno-gospodarczą Tajlandii dobrze oddaje popularne w Bangkoku chińskie przysłowie: „*nieważne, kto trzyma krowę za głowę, jeśli to my ją doimy*”.

Mniejszością narodową o wyraźnej odrębności są Malajowie, stanowiący zaledwie około 4% ogółu ludności, jednak zamieszkujący prawie wyłącznie południową, graniczącą z Malezją, część Tajlandii. W ośmiu prowincjach tego regionu stanowią około 60% większość mieszkańców⁸. Społeczności ta niemal w całości wyznaje islam.

Dzięki odrębności religijno-kulturowej, jak i liczebnej dominacji w zamieszkiwanym regionie, Malajowie stanowią najbardziej wyrazistą – oczywiście poza ludnością tajską – narodowość zamieszkującą Tajlandię. Odrębność ta, zarówno narodowościowa jak i religijna, powodowała, szczególnie na przełomie lat 60. i 70. XX w., lokalne konflikty w południowej Tajlandii, polegające głównie na dużych wpływach lewicowych, przenikających do tradycyjnie prawicowej Tajlandii, z południa Półwyspu Malajskiego.

W regionie tym działał komunistyczny ruch partyzancki, walczący zbrojnie o niepodległość „wolnego kraju Pattani”, który miałby obejmować południowe prowincje Tajlandii i część północnych stanów Malezji (Czajkowski, Maryański 1984, Maryański 1994). Współcześnie, głównie z powodu bardzo dużych przemian polityczno-gospodarczych w Malezji oraz wspólnej tajlandzko-malezyjskiej akcji pacyfikacyjnej, sytuacja w tym regionie kraju jest względnie stabilna, choć pojawiała się kolejna partyzancka Armia Kasdanu, operująca z Malezji (*Cross-border..* 1997).

⁸ Są to prowincje: Krabi, Narathiwat, Pattani, Phuket, Satun, Songkhla, Trang, Yala.

Obecność około 600 tys. społeczności khmerskiej w Tajlandii wiąże się przede wszystkim z migracją polityczną z okresu rządów Pol Pota w Kambodży w latach 1975-78 i panującym wówczas ludobójstwem oraz późniejszymi walkami na pograniczu Tajlandii i Kambodży. Zdecydowana większość Khmerów zamieszkuje pas prowincji granicznych z Kambodżą oraz część wschodniego wybrzeża.

Do uchodźców politycznych można również zaliczyć około 400 tys. społeczność wietnamską, przybyłą w głównej mierze w latach 70. XX w., po zakończeniu wojny domowej w Wietnamie. Ponadto Tajlandię zamieszkuje około 20 tys. grupa Hindusów i Sikhów, głównie w Bangkoku (Maryański 1994).

Bardzo specyficzną częścią struktury etnicznej Tajlandii są tzw. plemiona górskie (*hill tribes*), zamieszkujące północną i zachodnią część kraju, szczególnie pogranicze z Birmą. Obecnie jest to kilkanaście różnych plemion, a ich łączną liczebność szacuje się na około 700-800 tys. osób (tab. 9).

Zazwyczaj są to plemiona reliktowe, zepchnięte w ubiegłych wiekach przez ludy stojące na wyższym poziomie rozwoju cywilizacyjnego, na tereny trudniej dostępne i mniej atrakcyjne dla osadnictwa, najczęściej obszary górskie. Ludy te zajmują się głównie prymitywnym rolnictwem, często nadal stosując gospodarkę żarowo-odłogową. Niejednokrotnie głównym źródłem ich egzystencji pozostaje zbieractwo, myślistwo, prymitywne rybołówstwo lub – szczególnie w górach północnej Tajlandii – uprawa opium.

W ostatnich latach coraz większego znaczenia nabierają dochody z turystyki, głównie sprzedaży drobnych wyrobów rękodzielniczych. Rzemiosło staje się dla mieszkańców gór źródłem stałego dochodu, wyższym od niepewnych wpływów osiąganych z uprawy ziemi. Poszczególne plemiona odróżniają się od siebie przede wszystkim charakterystycznymi strojami i ozdobami. Większość przybyła do Tajlandii dopiero w XX w., głównie z południowych Chin i Birmy. Jednak część tej populacji to uchodźcy polityczni z Laosu, Kambodży, a zwłaszcza Birmy, migrujący do Tajlandii od połowy lat 70. XX w. Dotyczy to głównie walczących z birmańskim rządem Karenów, których zbiegło do Tajlandii w ciągu ostatnich 20-30 lat około 120 tysięcy. W zdecydowanej większości zamieszkują oni liczne obozy dla uchodźców rozmieszczone w zachodniej części kraju, wzdłuż granicy z Mianmą (Golomb 1985, Ponikiewski 1985, Maryański 1984, 1994, Gray, Ridout 2001).

Tab. 9. Najliczniejsze plemiona górskie zamieszkujące współcześnie północną i zachodnią Tajlandię
Biggest mountain tribes populated Northern and Western Thailand

Nazwa plemienia	Szacunkowa liczebność	Okres pojawienia się w Tajlandii	Pierwotny obszar zamieszkania	Religia
Karenowie	350 000	XVII w.	Birma, Chiny	animizm / chrześcijaństwo / buddyzm
Hmong	300 000	początek XX w.	Chiny, Mongolia	animizm
Lahu	82 000	początek XX w.	Tybet	animizm / chrześcijaństwo
Akha (Kaw)	50 000	lata 20-te XX w.	Chiny	animizm
Mien	42 000	XIX w.	Chiny	taoizm / chrześcijaństwo
Lisu	25 000	lata 20-te XX w.	Tybet	animizm
Lawa	17 000	VIII w.	Kambodża	animizm / buddyzm

Źródło: opracowano na podstawie Gray P., Ridout L. (2001); Damm K., Mikusińska A. (2000); Hmong 2001.

Stopień zróżnicowania narodowościowego Tajlandii mierzony wskaźnikiem zwartości socjoetnicznej E. Piaseckiego (Barbag 1987, s. 122.), wyliczony w oparciu o szacunkowe dane z tabeli 8 wynosi 33,27%.

W statystykach tajlandzkich wylicza się także mieszkających tu obcokrajowców (obywateli innych państw). W tej grupie przodują Chińczycy (statystyka nie precyzuje, obywatele którego z państw chińskich) 75 tys. osób (*Number..* 2001).

Pomimo zróżnicowania etnicznego współczesna Tajlandia nie jest, w zasadzie, areną poważniejszych konfliktów narodowościowych, co sprzyja stabilności politycznej i ekonomicznej kraju. Z drugiej strony względny dobrobyt sprzyja identyfikacji grup mniejszościowych, w tym plemion górskich, z państwem i narodem państwowotwórczym (Jory, 1999).

Struktura językowa

Zróżnicowanie językowe ludności Tajlandii jest zdecydowanie mniejsze niż narodowościowe. Językiem urzędowym – tajskim – posługuje się na co dzień ponad 90% ludności, poza Tajami również olbrzymia większość przedstawicieli mniejszości narodowych, którzy znając własny język narodowy, traktują język tajski jako pierwszy. Dotyczy to zwłaszcza ludności pochodzenia chińskiego. Język ten jest najmniej popularny wśród plemion górskich północnej i zachodniej Tajlandii, które w zdecydowanej większości posługują się wyłącznie własnymi dialektami lokalnymi, z reguły nieposiadającymi formy pisanej. Objęcie obowiązkiem szkolnym dzieci z tych plemion może w ciągu najbliższej dekady w pewnym stopniu zmienić tą sytuację.

Pomimo tego, że Tajlandia nigdy nie była kolonią brytyjską, największe znaczenie poza tajskim posiada język angielski, który długo był traktowany jako „drugi język elit”. Jednak obecnie, w konsekwencji wprowadzenia angielskiego jako obowiązkowego w szkołach publicznych oraz dynamicznego rozwoju turystyki, stał się on bardzo popularny wśród mieszkańców Tajlandii i cudzoziemiec ma możliwość porozumienia się nie tylko w głównych ośrodkach turystycznych.

Również zdecydowana większość szyldów, informacji, drogowskazów jest zapisana – obok całkowicie niezrozumiałego dla obcokrajowca alfabetu tajskiego – również w transkrypcji łacińskiej.

Ponadto pewne znaczenie posiada język chiński, szczególnie w Chinatown w Bangkoku oraz malajski, używany niemal wyłącznie na południu kraju, a także khmerski popularny na pograniczu z Kambodżą.

Język tajski należy do jednej z najstarszych rodzin językowych na świecie, chińsko-tybetańskiej i jest odmienny od większości pozostałych języków Azji Południowo-Wschodniej. Ma charakter tonalny, co oznacza, że znaczenie słowa zależy od wysokości jednego z pięciu tonów w jakim zostało ono wypowiedziane. W słownictwie istnieją zapożyczenia, głównie z języka khmerskiego i sanskrytu. Pismo tajskie jest pochodzenia indyjskiego, wywodzi się z XIII w. i oparte jest na specyficznych grafach, pozbawione interpunkcji i wielkich liter, a zdania rozpoznaje się po szerokości odstępu między zapisami (Maryański 1994, *Worldlanguage.com*).

Struktura religijna

Współcześnie, tak jak i przed wiekami, religia wraz z towarzyszącymi jej zwyczajami, wierzeniami i ceremoniałem, odgrywa bardzo ważną rolę w życiu mieszkańców Tajlandii. Religią narodową jest buddyzm, jednak pomimo całkowitej dominacji jego wyznawców, członkowie mniejszościowych wspólnot religijnych posiadają w Tajlandii pełnię praw i wolności wyznaniowych.

Historia tego kraju nie zna przypadków wojen na tle religijnym. Praktycznie jedynym ograniczeniem jest konstytucyjny zapis mówiący, że król Tajlandii musi być buddystą, jednakże każdy monarcha posiada oficjalny tytuł „popierającego wszystkie religie”, co czyni go gwarantem tolerancji religijnej (*Thailand in the 90's*).

Tab. 10. Współczesna struktura religijna ludności Tajlandii (rok 2000)
Contemporary religious structure of Thailand (as 2000)

Religia	Wyznawcy (%)
buddyzm	94,2
islam	4,6
chrześcijaństwo	0,5
hinduizm, sikhizm	0,01
inne	0,7

Źródło: opracowano na podstawie *National Statistic Office of Thailand*

Tajlandia jest jednym z największych na świecie skupisk wyznawców buddyzmu, którzy stanowią w tym kraju aż 94% ogółu mieszkańców, czyli około 58-59 mln osób (tab. 10). Absolutna większość z nich (ponad 90%), uważa się za buddystów odłamu therawada, pozostali to wyznawcy buddyzmu mahajana⁹. Therawada jest najstarszą odmianą buddyzmu, nawiązującą do hinduistycznej koncepcji bezustannych reinkarnacji, dominującą na Sri Lance, w Mianmie i Tajlandii. Mahajana pojawiła się w pierwszych wiekach naszej ery, próbując zliberalizować buddyzm, wzbogacając go wzorem hinduizmu o panteon świętych. Szkoła ta rozprzestrzeniła się w Chinach, Korei, Japonii i Wietnamie, skąd w VIII-X w., wraz z ruchami migracyjnymi ludności, dotarła do Kambodży i poprzez Khmerów do niektórych rejonów Tajlandii.

Buddyzm na obszarze dzisiejszej Tajlandii pojawił się po raz pierwszy już w III w.p.n.e., w okolicach dzisiejszego miasta Nakhon Pathom. Jednak rozkwit buddyzmu w tym regionie przypada na XIII wiek i okres świetności pierwszego niezależnego tajskiego królestwa Sukothai, którego władca sprowadził mnichów ze Sri Lanki, aby nauczali Tajów buddyzmu therawada, który miał zastąpić hinduizm Khmerów i buddyzm mahajana. Od tego okresu religia buddyjska zdominowała życie religijne mieszkańców Tajlandii i stała się jednym z głównych elementów tożsamości narodowej Tajów. Był to również początek trwających do dziś ścisłych związków buddyzmu Tajlandii i Sri Lanki – szczególnie pod względem doktrynalnym i architektonicznym.

⁹ Wyznawcy odłamu mahajana współcześnie wywodzą się spośród mniejszości chińskiej i wietnamskiej.

Z powodu skomplikowanej historii obszaru, wpływów bramińskich i khmerskich, licznych migracji ludności, tajska odmiana buddyzmu posiada bardzo liczne wpływy hinduskie – obecność hinduskich posągów czy malowideł w buddyjskich świątyniach oraz zanoszenia przez Tajów modłów do bogów z hinduskiego panteonu nie jest w dzisiejszej Tajlandii niczym niezwykłym (*Thailand in the 90's, Mahidol University*).

Jedyną liczącą się mniejszością religijną Tajlandii jest prawie 3 mln muzułmanów – głównie zamieszkujących południe kraju Malajów i niewielka liczba zislaminizowanych Tajów. Wyznawcy islamu stanowią większość w prowincjach Narathiwat, Pattani, Satun oraz Yala, ponadto są liczną społecznością w prowincjach Krabi, Phuket, Trang i Songkhla.

Islam pojawił się na tym obszarze w XIII w., wraz z arabskimi handlarzami i podróżnikami przybywającymi na Półwysep Malajski. Obecnie w Tajlandii znajduje się około 2 tys. meczetów (w tym ponad 100 w samym Bangkoku) oraz około 200 szkół muzułmańskich. Zdecydowana większość, bo aż 99% tajskich muzułmanów to sunnici, a tylko około 1% stanowią szyici (*Thailand in the 90's, Mahidol University*).

Społeczność chrześcijańska w Tajlandii jest nieliczna (około 300 tys. wyznawców). Chrześcijaństwo pojawiło się tu w XVI/XVII w. za sprawą protestanckich misjonarzy, którzy prowadzili działalność misyjną przede wszystkim wśród przedstawicieli mniejszości narodowych, zwłaszcza Chińczyków. Kościół katolicki został zalegalizowany dopiero na początku XX w. Współczesna społeczność chrześcijańska nadal wywodzi się głównie spośród Chińczyków, Wietnamczyków oraz przedstawicieli niektórych plemion górskich i w zdecydowanej większości zamieszkuje obszary wiejskie.

Bardzo nieliczna, zaledwie kilkutysięczna grupa wyznawców hinduizmu i sikhizmu, wywodzi się spośród emigrantów z obszaru brytyjskich Indii¹⁰, zamieszkujących od wieków Tajlandię, a dziś koncentrujących się głównie w Bangkoku, gdzie znajdują się także cztery główne świątynie hinduskie (*Thailand in the 90's, Mahidol University*).

Wśród większość plemion górskich, nadal dominującą religią jest animizm. Jednak część społeczności plemiennej wyznaje inne religie, głównie buddyzm lub chrześcijaństwo (tab. 9) (Gray, Ridout 2001, Ponikiewski 1985).

Zróżnicowanie kulturowe

Tajlandia jest krajem, jak na realia swojego regionu, stosunkowo jednorodnym kulturowo. Jest to spowodowane w głównej mierze zdecydowaną przewagą ludności tajskiej w strukturze etnicznej oraz całkowitą dominacją religii buddyjskiej i języka tajskiego.

¹⁰ Część Hindusów zamieszkujących Tajlandię wyznaje buddyzm.

Jednakże obecność – niewielkich w skali całego państwa, ale istotnych w skali lokalnej – mniejszości religijnych i etnicznych, burzliwa historia tego obszaru oraz zróżnicowanie ekonomiczne, spowodowało wyodrębnienie się kilku specyficznych regionów kulturowych.

Obszarem najbardziej odrębnym pod względem kulturowym, głównie z powodów religijnych oraz w pewnym stopniu narodowościowych, jest południowe pogranicze z Malezją. Zamieszкана przez muzułmanów, w zdecydowanej większości pochodzenia malajskiego, południowa Tajlandia odróżnia się wyraźnie od pozostałej części kraju – świątynie buddyjskie ustępują miejsca meczetom, dniem wolnym od pracy jest piątek, powszechnie są islamskie elementy w codziennym ubiorze, zwłaszcza kobiet, liczne islamskie symbole (głównie półksiężyc) umieszczane są na samochodach, motocyklach, mieszkaniach. Z drugiej strony zdecydowanie maleje liczba typowo buddyjskich tzw. „domów duchów”, powszechnie umieszczanych przed budynkami w pozostałej części kraju.

Drugim wyraźnie odrębnym regionem jest górzysta, północno-zachodnia i północna Tajlandia. Przyczyny tej odrębności są zróżnicowane. Region ten – jako księstwo Lanna (Chiang Mai) – przez ostatnie 500 lat częściej cieszył się niezależnością lub podlegał władcom birmańskim, niż królom tajskim. Zaowocowało to powstaniem oryginalnego stylu w architekturze i sztuce, odmiennego dialektu języka tajskiego, a nawet specyficznej kuchni, pozostającej pod wyraźnymi wpływami birmańskimi.

Ponadto region ten jest zamieszkanym przez liczne plemiona górskie, które pomimo, że stanowią zaledwie dziesiątą część populacji północnej części kraju, zachowują odrębne tradycje, stroje i język, wyróżniające każdy ze szczepów spośród pobratymców, a także zamieszkujących niziny Tajów. Ponadto bardzo niestabilna sytuacja polityczna w Mianmie powoduje ciągły napływ uciekinierów z tego kraju – głównie górskich Karenów – co potęguje wpływy birmańskie w regionie.

Dodatkowo na odrębność tego obszaru wpływa jego najnowsza historia, a zwłaszcza przynależność północnej Tajlandii do tzw. „Złotego Trójkąta”. Północne pogranicze Tajlandii i Birmy było w latach 60. i 70. praktycznie poza kontrolą rządu w Bangkoku. W latach 80. XX w., oddziały zbrojne zostały spacyfikowane, jednak zachowało się chińskie osadnictwo, a partia Kuomintang liczy w północnej Tajlandii kilkanaście tysięcy członków.

Kolejnym regionem różniącym się od reszty terytorium Tajlandii, jest część północno-wschodnia, czyli Isaan. To zdecydowanie najbiedniejszy fragment kraju. Zamieszkuje tu 1/3 ludności, z czego ponad 70% zarabia poniżej minimum socjalnego.

Z Isaanu wywodzi się największa liczba sezonowych, najtańszych pracowników w Bangkoku oraz zdecydowana większość tajskich prostytutek. Obszar ten częściej był pod panowaniem Laosu lub Kambodży niż Tajlandii, dlatego też duża część mieszkańców to Laotańczycy, większość posługuje się dialektem, który jest bardziej zrozumiały dla mieszkańców Wientian niż Bangkoku, a najważniejszymi zabytkami są liczne świątynie khmerskie.

Tradycyjne związki z Laosem zaowocowały na przełomie lat 50. i 60. XX w., aktywizacją działalności komunistycznej w Isaanie, który do dziś jest najbardziej lewicowym regionem Tajlandii (Gray, Ridout 2001).

Bogactwa naturalne w kontekście geopolitycznym

Tajlandia nie należy do krajów szczególnie zasobnych w surowce strategiczne. Najważniejszym surowcem są rudy cyny na Półwyspie Malajskim, wydobywane zarówno, metodą odkrywkową (wyspa Phuket, Chumphon, Rayong, Trang, Phatthalung, Yala, Narathiwat, Surat Thani) jak i głębinową (prow. Nakhon Si Thammarat). Ważne jest też wydobycie rud wolframu i szelitu, współwystępujących z cyną (ryc. 8). W pozyskaniu obu tych rud metali Tajlandia zajmuje w świecie jedno z wiodących miejsc (w 2000 r. trzecie). Także wydobycie kolejnych surowców rud antymonu, który eksploatuje się w prowincji Phrae oraz fluorytu w prowincjach Lamphun, Chiang Mai, Mae Hong Son, Phetchabun i Ratchaburi stawia ten kraj w czołówce światowej. Wydobywa się także ołów, mangan, miedź, cynk, baryt, sole potasowe (karnalit) oraz pozyskuje sól z morza. Pomimo względnej różnorodności zasobów nie posiada Tajlandia złóż pozwalających na oparcie swojej polityki zagranicznej na racjonowaniu wydobywania unikatowych, bądź strategicznych, surowców. Co gorsze, gospodarka kraju jest silnie uzależniona od surowców energetycznych, w które kraj nie jest zbyt obficie wyposażony. Odkryte niedawno złoża gazu ziemnego na szelfie Zatoki Tajlandzkiej są obiektem sporu międzynarodowego z sąsiadami. Ropa była wydobywana jedynie w Fang na północy kraju w ilościach wręcz symbolicznych, nadzieje budzą jednak odkrycia dokonane na szelfie. W 2001 r. wydobycie ropy naftowej w Tajlandii osiągnęło 5,7 mln t. (114 tys. baryłek dziennie) i wolno rośnie. Zdolności rafinerii są znacznie większe i sięgają 34 mln ton rocznie (*World statistics*, 2001). Tajlandia nie dysponuje nawet złożami węgla kamiennego zastępując go węglem brunatnym wydobywanym odkrywkowo. Nadal własne zasoby surowców energetycznych zapewniają tylko ok. 50% zapotrzebowania konsumpcyjnego.

Gospodarka

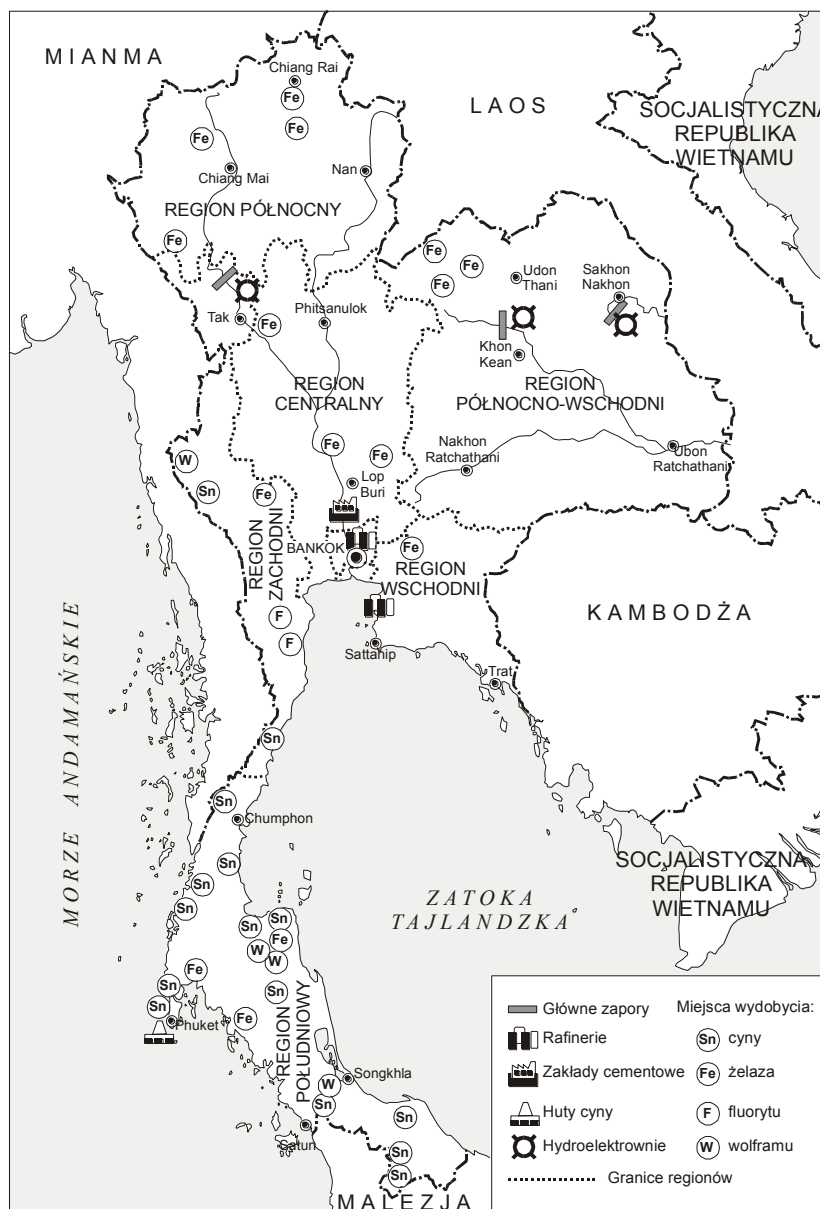
Tajlandia tradycyjnie opierała swą gospodarkę na rolnictwie i wydobywaniu surowców. Nadal ponad 32% kraju zajmują uprawy rolne a rolnictwem zajmuje się ok. 54% populacji. Aż 48 tys. km² stanowi obszar nawodniony. W rozwijającym się dynamicznie przemyśle pracuje 15%, a w usługach 31% ogółu zatrudnionych. Zupełnie odmiennie kształtuje się jednak udział poszczególnych sektorów gospodarki w tworzeniu dochodu narodowego. Rolnictwo daje tylko 11%, przemysł 40%, a usługi aż 49%.

Główne uprawy to rośliny alimentacyjne, w tym ryż, którego Tajlandia jest jednym z największych producentów. Silnie rozwinięty przemysł spożywczy bazuje na uprawie soi, trzciny cukrowej, ananasów, palmy kokosowej. Ważne są też uprawy techniczne: kauczukowiec, juta, bawełna i tytoń. Jeden z najważniejszych produktów rolnych północy kraju - mak, służący do produkcji heroiny i opium jest od kilku lat skutecznie eliminowany.

Od kilkunastu lat wzrasta rola usług, w tym turystycznych. Tajlandia staje się jednym ze światowych centrów turystyki wypoczynkowej (ok. 6 mln turystów rocznie).

Do lat 60. XX w., produkcja przemysłowa była nastawiona niemal wyłącznie na rynek wewnętrzny. Produkty przetworzone w eksporcie tajlandzkim stanowiły jedynie 3%. Obecnie ich udział sięga 80%. Dzięki nadzwyczaj szybkiemu rozwojowi gospodarczemu w latach 80. i 90.

Tajlandia została zaliczona do tzw. azjatyckich tygrysów. Oczywiście, nie jest to jeszcze poziom rozwoju gospodarczego podobny do Tajwanu, Korei czy Singapuru, ale bez wątpienia obok Malezji, Indonezji i Filipin, Tajlandia stanowi bezpośrednie zaplecze tej grupy.

Ryc. 8. Podział regionalny Tajlandii i jej gospodarka
Fig. 8. Regional division and economy of Thailand

Poza miejscami wydobywania licznych surowców mineralnych oraz przemysłem spożywczym i tekstylnym praktycznie cała produkcja koncentruje się w Obszarze Metropolitalnym Bangkoku i jego najbliższym sąsiedztwie.

W Tajlandii nie daje się wyróżnić szczególnych regionów pod względem zróżnicowania poziomu rozwoju ekonomicznego i standardu życia. Oczywiście, znacznie jest on wyższy w stolicy i jej okolicach oraz w centrach turystyki międzynarodowej. Nieco tylko wyróżniają się od reszty kraju inne

wielkie miasta i ośrodki wydobywania surowców. Całą resztę rolniczego obszaru Tajlandii cechuje się podobnym poziomem rozwoju ekonomicznego (względnie niskim). Nieco tylko uboższa wydaje się wschodnia część kraju nad Mekongiem tzw. Isaan. Poziom życia wyznacza zatem miejsce zamieszkania w przekroju miasto-wieś, a przede wszystkim Bangkok – wieś. Najuboższe 10% gospodarstw otrzymuje tylko 3% dochodów wszystkich gospodarstw domowych, a najbogatsze 10% gospodarstw aż 32%, co oznacza dość znaczną dysproporcję.

Transport i łączność w kontekście geopolitycznym

Sieć transportowa Tajlandii jest dobrze rozwinięta jak na region jej położenia. Linie kolejowe powstały już w początku XX w. W 1900 r. uruchomiono linię Bangkok-Nakhon Ratchasima (Korat), która zaktywizowała interior. Po ośmiu latach kolej dotarła do Uttaradit, a w 1921 do Chinagmai na północy kraju (Czajkowski, Maryński, 1984, s. 94). W 2001 r. długość linii kolejowych sięga 4071 km, ale są one głównie wąsko- i jednotorowe. Sieć dróg kołowych jest bardzo dobra – 64600 km w tym ponad 97% stanowią drogi utwardzone. Bardzo dobrze zorganizowany jest transport publiczny, szczególnie komunikacja autobusowa obsługująca najdalsze zakątki kraju.

Pośród 4 tys. km dróg wodnych 3,7 tys. jest żeglowna przez cały rok dla łodzi o zanurzeniu 0,9 m, a bardzo wiele cieków jest wykorzystywanych przez lokalne łodzie płaskodenne. System komunikacji wodnej odgrywa w Tajlandii ważną rolę. Centrum kraju obsługuje rzeka Menam z dopływami a wschód Mekong.

Tajlandia ma wiele portów morskich. Najważniejsze to: Bangkok, Laem Chabang, Pattani, Phuket, Sattahip, Si Racha, Songkhla. Flota morska obejmuje 297 jednostek pływających (w tym 32 są *de facto* statkami obcych armatorów korzystających z taniej bandery), a jej wyporności wynosi 2,564,820 DWT (2002 r.).

Bardzo dobrze rozwinięta jest także komunikacja lotnicza. Tajlandia dysponuje gęstą siecią 110 lotnisk, z czego 62 ma utwardzone lądowisko. Pasy startowe o długości powyżej 3 km ma 7 lotnisk kolejne 10 ma pasy dłuższe niż 2,5 km i 23 powyżej 1,5 km. Sieć uzupełniają dwa lądowiska helikopterów (2002 r.)

Dobrze zorganizowana sieć komunikacji wewnętrznej Tajlandii pozostaje w dysproporcji do powiązań komunikacyjnych z sąsiadami. Za wyjątkiem Malezji są one bardzo słabe (nie licząc szlaków wodnych). Do Malezji wiodą dwie linie kolejowe wzdłuż obu wybrzeży Półwyspu Malajskiego. Jednakże tylko zachodnia linia przekracza granicę, wschodnia kończy się na granicy, którą pokonuje się mikrobusem do pierwszej stacji kolei malezyjskiej. Do Kambodży wiedzie tylko jedna linia kolejowa a do Mianmy i Laosu nie ma żadnych połączeń kolejowych.

Síly zbrojne, bazy wojskowe, udział w konfliktach międzynarodowych oraz w sílach pokojowych

Tajlandia od kilku wieków postrzegana jest jako lokalne mocarstwo Azji Południowo-Wschodniej. Po drugiej wojnie światowej, w której Syjam walczył przeciwko Narodom Zjednoczonym, kraj ten, już jako Tajlandia wszedł w sojusz militarny z demokracjami zachodnimi i uczestniczył aktywnie w

międzynarodowych misjach wojennych i pokojowych, w tym organizowanych pod egidą ONZ. Po podpisaniu w 1954 r. Paktu Manilskiego Tajlandia stała się, wraz z Filipinami, Pakistanem, Australią, Nową Zelandią, Francją, Wielką Brytanią i Stanami Zjednoczonymi, członkiem SEATO - traktatu obrony zbiorowej ukierunkowanego na walkę z szerzącym się w regionie komunizmem. Skutki polityczne i militarne wojny wietnamskiej i wycofanie się z paktu kilku ważnych członków sprawiły, iż został on formalnie rozwiązany 20.06.1977 r. w Bangkoku. Od 1962 r. Tajlandia posiadała układ wojskowy ze Stanami Zjednoczonymi dopuszczający stacjonowanie wojsk amerykańskich na jej terytorium.

Współczesne siły zbrojne Tajlandii składają się z wszystkich podstawowych formacji; sił lądowych Królewska Armia Tajlandii, morskich – Królewska Marynarka obejmująca też korpus piechoty morskiej i lotnicze - Królewskie Tajlandzkie Siły Lotnicze, Uzupełnieniem tych formacji są organizacje paramilitarne jak Policja Graniczna utworzona przy wsparciu CIA w 1950 r. oraz podległe jej Terytorialne Policyjne Jednostki Wsparcia. Ochotniczy Korpus Obrony funkcjonuje od 1954 r. i jest rodzajem lokalnej milicji służącej w swoim czasie do zwalczania partyzantek komunistycznych na pograniczu z Laosem, Kambodżą i Malezją. Formacja ta osiągnęła apogeum liczebności (50 tys. członków) na początku lat 80. XX w., a obecnie liczy nieco ponad 30 tys. Redukcja nie oznaczała jednak odsunięcia funkcjonariuszy, gdyż jednocześnie powołano nową ochotniczą nieregularną formację Thahan Phran liczącą ok. 14 tys. osób, mającą na celu kontrolę pograniczy z Mianmą i Kambodżą (*Border...*1987). Tajlandia dysponuje także Siłami Specjalnymi, Oddziałem Lotnictwa Policyjnego oraz Tajlandzką Policją Morską. W dyspozycji monarchy jest paradny regiment Gwardii Królewskiej.

Rola tajlandzkich sił zbrojnych na politycznej scenie kraju zawsze była bardzo duża. Do 1957 nie było cywilnej kontroli nad armią, a wojsko bardzo często dokonywało zamachów stanu. Nadal pozycja ministra obrony w tajlandzkim rządzie jest szczególna.

Dowództwo sił lądowych znajduje się w Bangkoku. Tutaj też ma swoją siedzibę Pierwsza Armia, odpowiedzialna za obronę stolicy oraz centralnych i zachodnich prowincji kraju. Druga Armia stacjonuje w Nakhon Ratchasima i ma bronić północno-wschodnich prowincji. Trzecia Armia rozlokowana jest w Phitsanulok i chroni północ i północny-zachód państwa. Czwarta Armia stacjonuje w Nakhon Si Thammarat i broni południa.

Tajlandzkie bazy lotnicze należą do najlepszych w Azji, wyposażono je w najdłuższe pasy startowe, wszystkie, poza jedną, wybudowali Amerykanie. Do czasu wycofania wojsk Stanów Zjednoczonych 20.07.1976 r. stanowiły ich zaplecze, które odegrało ogromną rolę podczas wojny wietnamskiej. Najważniejsze z baz lotniczych to Ta Khli, Nakhon Ratchasima oraz wykorzystywana wspólnie z lotnictwem cywilnym baza Don Muang pod Bangkokiem.

Obecnie w Tajlandii stacjonuje tylko 112 żołnierzy amerykańskich (41 przedstawicieli armii, 9 floty, 34 piechoty morskiej, 28 lotnictwa).

Wydatki wojskowe Tajlandii stanowią 1,4% jej budżetu (wyniosły w 2000 r. 1,77 mld dolarów). Łącznie siły zbrojne liczą 301 tys. osób w służbie czynnej, 200 tys. w rezerwie oraz 115,6 tys. w służbach paramilitarnych. Kraj dysponuje 17 mln obywateli zdolnych do służby w armii w razie

wojny. Siły zbrojne Tajlandii są w regionie Dalekiego Wschodu klasyfikowane są na 8 miejscu (po obu państwach chińskich, obu koreańskich, Japonii, Wietnamie i Indonezji) (*Armed forces...* 2003).

Pomimo długoletniego braku demokracji w Tajlandii, kraj ten w okresie po drugiej wojnie światowej dość często uczestniczył w akcjach zbrojnych podejmowanych przez świat demokratyczny w obronie wolności i praw człowieka oraz w siłach rozjemczych i stabilizacyjnych.

Wojska Tajlandii uczestniczyły w wojnie koreańskiej (w sile batalionu w składzie wojsk amerykańskich). W trakcie wojny wietnamskiej lotnictwo amerykańskie korzystało z 7 baz w Tajlandii i utrzymywało w nich personel liczący ok. 300 tys. osób. Tajlandia była również formalnym aliantem Stanów Zjednoczonych i wysłała do Wietnamu w latach 1965-72 swe wojska w sile 11,5 tys. żołnierzy (apogeum 1969-70), do końca wojny siły te zmniejszyły się do symbolicznej liczby 40 osób.

W operacjach pokojowych pod egidą ONZ wojska Tajlandii uczestniczyły w Pakistanie, Timorze Wschodnim, Iraku i Kuwejcie, Kambodży a obecnie są w Sierra Leone.

W 2002 r. Tajlandia desygnowała do tego typu misji 434 żołnierzy (rok wcześniej 789), co sytuowało ją wówczas na 28 miejscu spośród wszystkich 90 państw uczestniczących w takich operacjach.

Stosunki dyplomatyczne, przynależność do organizacji międzynarodowych

Tajlandia ma stosunki dyplomatyczne ze 177 państwami świata, co świadczy o jej wysokiej aktywności na forum międzynarodowym. Po drugiej wojnie światowej Tajlandia nie miała stosunków z państwami bloku komunistycznego, aż do początku lat 70. XX w. Stosunki z Polską nawiązano 14.11.1972 r. (*List of the countries...* 2001)

Tajlandia nawiązała stosunki dyplomatyczne z 53 państwami Afryki (98% wszystkich państw kontynentu), 45 Azji (94%), 42 Europy (93%), z 21 państwami Ameryki Północnej i Środkowej (91%), 10 Ameryki Południowej (83%) i 9 Australii i Oceanii (64%). Dość wyraźnie zarysowuje się ukierunkowanie polityczne na najważniejsze regiony świata oraz wyjątkowo duży nacisk na niezbyt znaczącą politycznie Afrykę. Nieco słabsze są powiązania Tajlandii z Ameryką Południową oraz z względnie jej bliską geograficznie Oceanią.

Od 1920 r. Syjam był członkiem Ligi Narodów. Do ONZ przystąpiła Tajlandia dopiero 16.12. 1946 r. Należy do 50 międzynarodowych organizacji rządowych, w dwóch (Organizacja Państw Amerykańskich, Organizacja Konferencji Islamskiej) jest obserwatorem, w jednej (Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie) partnerem, a w jednej (Organizacja ds. Zakazu Broni Chemicznej) sygnatariuszem.

Aktywność Tajlandii na forum międzynarodowych organizacji rządowych jest dość duża, kraj jest członkiem większości najważniejszych organizacji na świecie. Rangę polityczną Tajlandii podnosi fakt lokalizacji w Bangkoku regionalnej siedziby ONZ (analogicznie do siedziby europejskiej w Genewie).

Geografia wyborcza

Unowocześnianie ustroju Syjamu rozpoczęło się w 1932 r. i z dużymi oporami (pucze wojskowe) trwało aż do 1992 r. Od tego czasu, nieprzerwanie do chwili obecnej, utrzymuje się w Tajlandii system demokratyczny. Tak jak w wielu państwach tzw. Trzeciego Świata, również w Tajlandii demokracja nie jest najwyższej próby, co oddaje pozycja kraju w rankingu organizacji Transparency International w 2002 r. - 64 miejsce (na 102 państwa sklasyfikowane) (*Corruption...* 2003). Wskaźnik korupcji wynosi 3,2 (w skali 1-10, przy czym maksimum to absolutny brak korupcji), co oznacza względnie wysoki jej poziom (Polska 4,0 – 49 miejsce), choć i tak lepiej, niż w takich państwach jak Argentyna, Indie, Rosja, Rumunia lub Ukraina. Pośród państw regionu Tajlandia w tej klasyfikacji sytuuje się za Singapurem (9,3), należącym do światowej elity przejrzystości systemu oraz za Malezją (4,9).

Pierwsze wybory oparte na nowej konstytucji kraju wprowadzonej w 1997 r. odbyły się w styczniu 2001 r. Formalnie były to wybory roku 2544, gdyż Tajlandia jest jednym z nielicznych państw świata nieposługujących się kalendarzem chrześcijańskim. Stosuje się tu kalendarz buddyjski (B.E.), różnica dat pomiędzy oboma kalendarzami wynosi 543 lata.

Do 500-miejscowej Izby Reprezentantów 400 posłów wybiera się z okręgów jednomandatowych, a 100 posłów proporcjonalnie z list partyjnych. Zdecydowane zwycięstwo dające większość w Izbie Reprezentantów odniosła w elekcji 2001 r. personalistyczna partia Tajowie Kochają Tajów (partia Thaksina Shinawatry), znacznie wyprzedzając liberalną Partię Demokratyczną. Pozostałe siły polityczne były już tłem tej rywalizacji (tab. 11).

Tab. 11. Wyniki wyborów do Izby Reprezentantów Tajlandii z 6 stycznia 2001
Results of voting to the Thailand's House of Representatives from January 6, 2001

Partia	Liczba głosów	% głosów	Mandaty
Pak Chart Patthana (Narodowa P. Rozwoju)	1755476	6,1	29
Pak Chart Thai (P. Narodu Tajskiego)	1523807	5,3	41
Pak Khwam Wang Mai (P. Nowych Aspiracji)	2008945	7,0	37
Pak Prachatipat (P. Demokratyczna)	7610789	26,6	128
Thai Rak Thai (Tajowie Kochają Tajów)	11634495	40,6	248
Inne	4095690	14,3	18
Ogółem	28629202	100,0	500

Źródło: *Kingdom...* 2001

Rozkład poparcia dla poszczególnych sił politycznych w pięciu regionach wyborczych Tajlandii jest nierównomierny (tab. 12). Dwie z nich, konserwatywna Partia Akcji Socjalnej oraz Partia Sprawiedliwości i Wolności, swój udział w Izbie zawdzięczają wyłącznie wyborcom z regionu Północno-Wschodniego. Trudno mówić również o powszechnym poparciu dla mniej istotnych partii, które nieliczne mandaty zawdzięczają poparciu w regionie Centralnym oraz Północno-Wschodnim. Centrystyczna Narodowa Partia Rozwoju również $\frac{3}{4}$ zdobytych mandatów zawdzięcza Północnemu-Wschodowi kraju. Konserwatyści z Partii Narodu Tajskiego oraz z Partii Nowych Aspiracji mają swój elektorat w Centrum a także na Północnym-Wschodzie. Jedynie dwie zwycięskie partie wyborów z 2001 r. można uznać za powszechne, gdyż jako jedyne uzyskały mandaty we wszystkich regionach

oraz wprowadziły posłów ze stolicy. Jest to jednak jedyne podobieństwo pomiędzy partią premiera a liberałami. Tajowie Kochają Tajów uzyskała silne poparcie w trzech regionach: w Centrum, na Północy i najsilniej w Północno-Wschodnim, słabsze w stolicy i bardzo słabe na Południu. Liberałowie zaś zdecydowanie mają swoją bazę wyborczą na Południu a także w Centrum, nieco słabiej zaś wypadają na Północy i w Bangkoku.

Tab. 12. Poparcie dla poszczególnych partii w Tajlandii według regionów (2001)
Votes cast for Thailand's political parties by regions (2001)

Partia	Bangkok	Centrum	Pn	Pn-Wsch	Pd.
	% ogółu uzyskanych miejsc w Izbie				
Pak Chart Patthana (Narodowa P. Rozwoju)	0	18,0	9,0	73,0	0
Pak Chart Thai (P. Narodu Tajskiego)	0	60,0	8,6	31,4	0
Pak Kit Sangkhom (Partia Akcji Socjalnej)	0	0	0	100,0	0
Pak Khwam Wang Mai (P. Nowych Aspiracji)	0	10,7	3,6	67,9	17,8
Pak Prachatipat (P. Demokratyczna)	7,5	27,1	14,9	5,6	44,9
Pak Seri Tham (P. Sprawiedliwości i Wolności)	0	0	0	100,0	0
Thai Rak Thai (Tajowie Kochają Tajów)	14,5	23,5	27,0	34,5	0,5
Inne partie	0	25,0	0	75,0	0

Źródło: opracowano na podstawie: *Kingdom...* 2001

Pomimo zwycięstwa partii Tajowie Kochają Tajów pozwalającego na samodzielne rządzenie, po wyborach utworzono koalicyjny rząd premiera Thaksina Shinawatry ze zwycięskiej partii, która wchłonęła również centrystów z Liberalnej Partii Demokratycznej (Phak Seri Tham), z udziałem konserwatystów z Partii Narodu Tajskiego a także z Partii Nowych Aspiracji. Silną opozycję stanowi Partia Demokratyczna.

Literatura:

- Administrative Divisions of Countries* ("Statoid") (2002), <http://www.mindspring.com/~gwill/statoids.html>
- Armed Forces of the World* (2003), Strategy Page, <http://www.strategypage.com/fyeo/howtomakewar/databases/armies/default.asp#ldrs>
- Bartnicki A. (red.) (1996), *Zarys dziejów Afryki i Azji 1869-1996. Historia konfliktów*, KiW, Warszawa.
- Background notes* (2002), U.S. Department of State, The Secretary of State http://www.state.gov/www/background_notes/
- Binkhoff T. (2003), *City population, Thailand*, <http://www.citypopulation.de/Country.html?E,Thailand>
- Border Patrol Police* (1987), Thailand, 1Up Info, <http://www.1upinfo.com/country-guide-study/thailand/thailand143.html>
- Bruk, S. I. (1986), *Naselenie mira. Etnodemografičeskij spravočnik*, Izd. Nauka, Moskva.
- Burma-Thailand Boundary* (1968), *International Boundary Study* no. 63, <http://www.law.fsu.edu/library/collection/LimitsinSeas/IBS063.pdf>
- Cahoon B. (2002), *World Statesman*, <http://www.worldstatesmen.org/>
- Cambodia-Thailand Boundary* (1966), *International Boundary Study* no. 40, <http://www.law.fsu.edu/library/collection/LimitsinSeas/IBS040.pdf>
- Cooper R. (1997), *Preface. The Hmong: A Guide to Traditional Lifestyles*, Times Academic Press,
- Corruption Perception Index* (2003), Transparency International, http://www.globalcorruptionreport.org/download/gcr2003/24_Data_and_research.pdf
- Cross-border banditry* (1997), "Bangkok Post", 14.07.
- Czajkowski P., Maryański A. (1984), *Geografia ekonomiczna Azji Południowo-Wschodniej*, PWN, Warszawa;
- Damm K., Mikusińska A. (2000), *Ludy i języki świata, Leksykon*, PWN, Warszawa.
- Federal Research Division Country Studies, Thailand* (2002), <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/thtoc.html>
- Freedom House Ratings* (2002), <http://psephos.adam-carr.net/psephos/freedomhouse.html>

- Friendship bridge over troubled water* (1997), "Boundary and Security Bulletin", vol. 5 no. 3, p. 41-42, International Boundaries Research Units, Durham.
- Glassner M.L., de Blij H. (1989), *Systematic Political Geography*, John Wiley and Sons, New York.
- Golomb L. (1985), *An anthropology of curing in multiethnic Thailand*, Chicago;
- Gray P., Ridout L. (2001), *Tajlandia – praktyczny przewodnik*, Pascal, Bielsko-Biala;
- Haywood J., Catchpole B., Hall S., Barratt E. (1998), *Atlas dziejów świata*, PPWK, Warszawa.
- Hmong Population in the World Year 2000* (2001), Lao Human Rights Council, Eau Claire, <http://home.earthlink.net/~laohumrights/2000data.html>
- Jory P. (1999), *Multiculturalism in Thailand? Cultural and regional resurgence in a diverse kingdom*, "Harvard Asia Pacific Review", winter 1999-2000, <http://hcs.harvard.edu/~hapr/winter00/millennium/Thailand.html>
- Joshua Project II* (2001), Gospel Communications Network, <http://www.joshuaproject.net/index.html>
- Jugo-Vostočnaja Azija. Nesocialističeskie strany. Spravočnik*, (1989), Izd. Nauka, Moskva.
- Kimball C. (2000), *The history [w:] Guide to Thailand*, <http://www.guidetothailand.com/thailand-history/funan.htm>
- Kingdom of Thailand legislative elections of 6 January 2001* (2001), <http://psephos.adam-carr.net/thailand/thailand1.txt>
- Kočetkov L. (1973), *Tailand, Social'no-ekonomičeskie problemy razvivajuščichsja stran*, Izdatel'stvo Mysl', Moskva.
- Kunka T. (1986), *Charakterystyka terytorialno-strukturalna tzw. naturalnych i konwencjonalnych lądowych granic państwowych na świecie*, Łódź, Zakład Geografii Politycznej i Ekonomicznej Regionalnej Uniwersytetu Łódzkiego, maszynopis.
- Lahmeyer J. (2001), *Thailand historical demographical data of the administrative division*, <http://www.library.uu.nl/wesp/populstat/Asia/thailanp.htm>
- Laos-Thailand Boundary* (1962), *International Boundary Study* no. 20. <http://www.law.fsu.edu/library/collection/LimitsinSeas/IBS020.pdf>
- List of countries having diplomatic relations with Thailand* (2001), The Royal Thai Embassy, Washington, <http://www.thaiembdc.org/politics/foreign/>
- Loth J. (1925), *Zarys geografii politycznej*, Biblioteczka geograficzna „Orbis” ser. 1, t.1, Orbis, Kraków.
- Malaysia-Thailand Boundary* (1965), *International Boundary Study* no. 57 <http://www.law.fsu.edu/library/collection/LimitsinSeas/IBS057.pdf>
- Maryański A. (1984), *Migracje w świecie*, Warszawa.
- Maryański A. (1994), *Narodowości świata*, Warszawa.
- Naselenie mira. Demografičeskij spravočnik (1989), Izd. Mysl', Moskva.
- National Statistical Office of Thailand* (2003), <http://www.nso.go.th/pop2000/>
- Nations on line* (2002), <http://www.nationsonline.org/oneworld/>
- Nguyen H.T. (1997), *Vietnam's first maritime boundary agreement*, "Boundary and Security Bulletin", vol. 5 no. 3, p. 73-77, International Boundaries Research Units, Durham.
- Number of residents aliens in Thailand by nationality and sex: fiscal years 1997-2000*, *Statistical Yearbook of Thailand* (2001), Thailand Statistical Office, Bangkok.
- Olszewski W. (1988), *Polityka kolonialna Francji w Indochinach w latach 1858-1908*, PWN, Warszawa.
- Otok S. (1996), *Geografia polityczna. Geopolityka, państwo, ekopolityka*, PWN, Warszawa.
- Polskie nazwy geograficzne świata* (1996), cz. II. *Europa Wschodnia i Azja*, Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych Poza Granicami Polski przy MEN, Państwowa Służba Geodezyjna i Kartograficzna, Główny Geodeta Kraju, Warszawa.
- Ponikiewski A. (1985), *Łudy gospodarki żarowej w Azji Południowo-Wschodniej*, Wrocław.
- Rajchagool C. (1998), *Tambon administration organization: are the people in the dramatis personae or in the audience?* Department of History, Faculty of Humanities, Chiang Mai University, www.unescap.org/tctd/pubs/files/bulletin69_b.pdf
- Roesner E. (red.) (1936), *Hübners geographisch-statistische Tabellen aller Ländern der Erde*, Wyd. 76, Verlag L.W. Seidel und Sohn, Leipzig.
- Sjam* (1957), [w:] *Naokoło Świata, Krótki informator geograficzny*, Iskry, Warszawa.
- Thailand in the 90's*, (1995), Bangkok
- Thaungwilai T. (1998), *Problems of Thai-Myanmar relations: a case study of the construction of the Thailand - Myanmar friendship bridge*, Faculty of Social Sciences: Political Science, Chiang Mai, <http://www.ChiangMai.ac.th/abstract1998/Abstract/soc/index.html>
- The hilltribes of Thailand* (2003), Siam Sun Tours Ltd., Chiang Mai, <http://www.thailine.com/siam-sun/index.htm>
- The World Factbook 2002*, Central Intelligence Agency, Washington.
- Tomala K. (1981), *Emigracja chińska w Azji Południowo-Wschodniej*, Warszawa;
- U.S. Census Bureau, IDB Population Pyramids* (2002) <http://www.census.gov/ipc/www/idbpyr.html>
- Welcome to Thailand, the land of smiles* (2003), <http://www.mahidol.ac.th/Thailand/Thailand-main.html>
- World language* (2003), <http://www.worldlanguage.com/>
- World Statistics 2000* (2001), The Institute of Petroleum, London.

Streszczenie

W artykule przedstawiono analizę kształtowania się państwowości tajskiej oraz współczesnej sytuacji politycznej, demograficznej, społecznej i gospodarczej tego państwa z punktu widzenia geografii politycznej.

Opracowanie zawiera opis położenia geograficznego i geopolitycznego Tajlandii, a także przemian administracyjnych, ustrojowych i terytorialnych wraz z towarzyszącymi im konfliktami i sporami. W artykule zanalizowano również szeroko pojęty kontekst geopolityczny struktury demograficznej, czyli wpływ zróżnicowania etnicznego, religijnego, językowego i kulturowego na współczesną sytuację polityczną, społeczną i gospodarczą Tajlandii. Kolejna część opracowania poświęcona jest przedstawieniu dzisiejszej sytuacji ekonomicznej i politycznej kraju na tle innych państw Azji Południowo-Wschodniej, głównie pod względem zasobów naturalnych, poziomu gospodarki, transportu i sił zbrojnych. Artykuł zamyka przedstawienie geografii wyborczej oraz omówienie stosunków dyplomatycznych i aktywności międzynarodowej rządu tajskiego.

Głównym celem opracowania było przybliżenie historii oraz współczesnej sytuacji społeczno-politycznej Tajlandii, kraju odległego i egzotycznego, który jednak pod względem geopolitycznym, posiada bardzo dużo analogii do sytuacji Polski – zarówno w przeszłości jak i obecnie.

Summary

Political geography of Thailand

This paper discusses the formation of Thai statehood and the contemporary political, demographic and socioeconomic situation of Thailand from the viewpoint of political geography.

The analysis comprises geographic and geopolitical situation of Thailand and administrative, political and territorial changes along with conflicts and disputes they provoked. Taken into consideration was also geopolitical context of demographic structure, that is to say the influence of ethnic, religious, linguistic and cultural diversification on present political and socio-economic situation of Thailand. In a later section the article focuses the present-day economic and political situation of the country in comparison with other countries of south-eastern Asia with regard mainly to natural resources, economic advancements, communications and military potential. Finally, the article spotlights issues of electoral geography, international relations and diplomatic activeness of Thailand's government.

The paper seeks to popularise the history and present socio-political situation of Thailand – a remote and exotic country, which with respect to geopolitics has much in common with Poland – both in the past and present.

Dr Marek Barwiński – Zakład Geografii Politycznej, Katedra Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Łódzkiego, *Collegium Geographicum*, ul. Kopcińskiego 31, 90-142 Łódź, tel. (42) 635 45 83; E-mail: marbarw@geo.uni.lodz.pl

Dr hab. Marek Sobczyński – kierownik Zakładu Geografii Politycznej, Katedra Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Łódzkiego, *Collegium Geographicum*, ul. Kopcińskiego 31, 90-142 Łódź, tel. (42) 635 45 79; E-mail: marsob@geo.uni.lodz.pl